

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Zóny volného obchodu jako nástroj

liberalizace trhu

Adam Surňák

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Zóny volného obchodu jako nástroj
liberalizace trhu**

Adam Surňák

Vedoucí práce:

PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2014

.....

Chtěl bych poděkovat vedoucí práce PhDr. Magdaléně Leichtové, Ph.D. za zajímavé podněty, užitečné připomínky k této práci a vstřícný přístup po celou dobu konzultací.

Obsah

1 ÚVOD.....	7
2 VYMEZENÍ POJMŮ.....	12
2.1 Liberalizace.....	13
2.2 WTO.....	22
2.3 Principy WTO.....	23
2.4 Přístupy k liberalizaci trhu.....	26
3 ZÓNY VOLNÉHO OBCHODU.....	29
3.1 Problémy zón volného obchodu.....	32
3.1.1 Regionalismus.....	32
3.1.2 Noodle bowl effect.....	35
3.1.3 Protekcionismus.....	38
3.1.4 Podkopávání systému WTO.....	41
3.2 Možnosti zón volného obchodu.....	42
3.2.1 Regionální propojení.....	43
3.2.2 Podpora spolupráce v regionu.....	45
3.2.3 Postupná liberalizace.....	47
4 NOODLE BOWL EFFECT V ASII.....	52
4.1 Příčiny vzniku.....	55
4.2 Důsledky.....	58

4.3 Možnosti řešení.....	63
4.4 Shrnutí.....	67
5 ZÁVĚR.....	70
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	73
7 RESUMÉ.....	84

1 ÚVOD

Rostoucí mezinárodní obchod je jedním z prvků procesu globalizace¹. S tímto nárůstem se také objevily snahy mezinárodní obchod regulovat a zefektivnit. Tak vznikla Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT), která se později transformovala do Světové obchodní organizace (WTO). Vzhledem k tomu, že zejména ve druhé polovině 20. století ekonomii ovládl liberalismus, prosazoval GATT a nyní i WTO snížení překážek obchodu. Obchodní vztahy se tak staly jedněmi ze základních vztahů mezi státy. Krom WTO existují různá integrační uskupení, která mají ekonomické zaměření. Nejrozšířenějším nástrojem, jak regulovat obchodní vztahy se pak staly zóny volného obchodu, nejnižší stupeň ekonomické integrace. Inspirovány zejména úspěchem nynější Evropské unie začaly se státy celého světa integrovat. Výsledkem je více než pět set zón volného obchodu hlášených u WTO, z nichž přes tři sta jich je v provozu². Navíc pravděpodobně existuje ještě mnoho dalších, které hlášeny nejsou³. Naprostá většina z nich přitom vznikla v posledních dvaceti letech. Těžko však můžeme tvrdit, že by měly všechny stejný přínos jako zóna volného obchodu, která stála na počátku Evropské unie. Některé z nich měly jen malý efekt na nárůst mezinárodního obchodu, jiné byly výhodnější pro některé členy, další vedly ke vzniku jevu zvaného efekt špagetové mísy (noodle bowl effect). Krom těchto problémů, ze kterých plyne pochybnost o efektivitě zón volného obchodu, existuje také pochybnost o tom, zda můžeme zóny volného obchodu považovat za nástroj podpory liberalizace

¹ Urata, Shujiro (2002): Globalization and the Growth in Free Trade Agreements. Asia-Pacific Review, vol. 9, no. 1, p. 20.

² World Trade Organization. Regional Trade Agreements. http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm. 4. března 2014.

³ Schott, Jeffrey S. (2004): Free Trade Agreements: Boon or Bane of the World Trading System? In: Schott, Jeffrey S. ed., Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities (Washington D.C.: Institute for International Economics), p. 6-7.

mezinárodního trhu, a zda nekolidují s pravidly Světové obchodní organizace.

Cílem naší práce je tedy zhodnotit, jakým způsobem mohou zóny volného obchodu podporovat či podkopávat liberalizaci mezinárodního trhu, kterou prosazuje WTO. V rámci tohoto cíle se budeme věnovat různým otázkám. Jaká pravidla nastavuje zónám volného obchodu WTO? Jakou mohou mít státy motivaci při tvorbě zón volného obchodu? Jaká rizika a naopak jaké výhody mohou zóny volného obchodu představovat pro regionální integraci a pro multilaterální obchodní systém, jak ho prosazuje WTO?

V práci využívám zejména zdroje jako jsou pracovní verze článků, diskusní články, či zprávy a internetové stránky různých institucí. V literatuře můžeme rozlišit v zásadě tři typy postoje k zónám volného obchodu. Mezi odpůrce zón volného obchodu můžeme paradoxně zařadit jak obhájce volného trhu, tak jeho odpůrce. Obhájci volného trhu většinou kritizují zóny volného obchodu v porovnání s multilaterální liberalizací obchodu, zatímco odpůrci kritizují jak multilaterální tak bilaterální liberalizaci. V práci reflektuji zejména obhájce volného obchodu, jelikož se soustředím na liberalizaci jakožto cíl a tento cíl nezpochybňuji. V této linii pak můžeme zmínit autory jako Paul Krugman, Jagdish Baghwati či Arvind Panagariya. Druhý směr pak reprezentuje obhájce zón volného obchodu, kteří věří v jejich pozitivní dopad a vyvrací některá jejich možná negativa. Sem patří například Bernard Herz a Marco Wagner. Třetím směrem pak jsou smíření kritici, kteří vidí zóny volného obchodu jako druhé nejlepší řešení liberalizace, nicméně v současnosti jediné uskutečnitelné. Snaží se tak při řešení spíše počítat s existujícími zónami volného obchodu, než se pokoušet o jejich omezení. Sem můžeme zařadit Richarda Baldwina, Michaela Ewing-Chowa či Freda Bergstena.

V první části práce se budeme věnovat vymezení pojmů a rámce, v němž se budeme pohybovat. Podíváme se, co je liberalizace trhu a proč by měla nebo neměla být uskutečněna a prozkoumáme obecnější

přístupy k ní. WTO je celosvětová organizace, která dohlíží na mezinárodní obchod a určuje jeho pravidla. Proto se podíváme, jaká pravidla to jsou a jakou roli hraje WTO při liberalizaci trhu. Jedním z hlavních konceptů, který podporuje liberalizaci trhu, je pro WTO komparativní výhoda a ekonomická data, která ukazují na výhodnost volného trhu. Zaměříme se na cíle a funkce WTO, a to zejména ve spojitosti se zónami volného obchodu.

Ve druhé části se zaměříme na zóny volného obchodu a jejich problémy, které mohou podkopávat liberalizaci mezinárodního trhu. Také však zmíníme, jakým způsobem mohou zóny volného obchodu naopak liberalizaci podpořit, ať už na mezistátní nebo globální úrovni. Zóny volného obchodu jsou jednou z výjimek z prvního článku GATT o rovných podmínkách pro všechny obchodní partnery. Vzhledem k jejich rozšířenosti je pak tento článek, který měl původně podporovat volný obchod, prakticky pouze prázdnou frází. Přestože v rámci zón volného obchodu dochází k jisté liberalizaci, navenek naopak dochází k relativnímu posilování obchodních bariér. Jedním z nebezpečí tohoto jevu je vytvoření soupeřících regionálních zón.

Ve třetí části se zaměříme na konkrétní případ jihovýchodní Asie, na kterém můžeme vidět některá negativa zón volného obchodu i možná řešení. Zároveň tento příklad ilustruje právě možnost podpory liberalizace trhu skrze zóny volného obchodu. Na přelomu tisíciletí došlo v jihovýchodní Asii k boomu bilaterálních zón volného obchodu. Zatímco první z nich mohly přinášet jistou výhodu svým členům, s jejich další proliferací se tato výhoda postupně snižovala. Zároveň docházelo k množení nákladů na administraci a vznikl takzvaný efekt špagetové mísy, takže tyto zóny byly jen málo efektivní. Pokud však bude tento problém efektivně vyřešen, může to prospět jak státům, které jsou členy těchto zón volného obchodu, tak globálnímu trhu.

V závěru pak shrnu poznatky z předchozích částí a určím, jakým způsobem mohou zóny volného obchodu napomáhat liberalizaci mezinárodního obchodu. Pokusím se zodpovědět výzkumné otázky, ukážu roli WTO v podpoře procesu liberalizace a podpoře zón volného obchodu. Pokusím se také zhodnotit vhodnost zón volného obchodu jakožto nástroje právě pro liberalizaci obchodu vzhledem k jejich problémům a rizikům.

2 VYMEZENÍ POJMŮ

Pro vytvoření určitého rámce pro téma zón volného obchodu je nutné nejdříve vysvětlit zásadní pojmy, se kterými se budeme setkávat. V první řadě je třeba vymezit zóny volného obchodu. Jedná se o první stupeň institucionalizované regionální integrace, kde členské státy odstraňují podstatné překážky obchodu a zachovávají si autonomní politiku vůči třetím zemím⁴. Nicméně více se budeme věnovat zónám volného obchodu v kapitole věnované právě jim a jejich rizikům a možnostem pro proces liberalizace obchodu.

Mezi další termíny, které jsou pro téma důležité, patří protekcionismus a preferencialismus. Jelikož se s těmito termíny při zkoumání setkáme často, je třeba je rozlišit. Protekcionismem se rozumí politika, která má za cíl chránit domácí trh před přílivem levného zahraničního zboží. Většinou k tomu dochází skrze cla, kvóty nebo jiné obchodní bariéry. Je ale také možné využít různé dotace pro domácí výrobce, aby byli schopni snížit cenu svých výrobků či služeb⁵. Na druhé straně preferencialismus je založen na selektivním snižování bariér. V současnosti k tomu dochází zejména skrze zóny volného obchodu, jelikož v rámci WTO existují pravidla, která preferencialismus nepovolují a na zóny volného obchodu se za určitých podmínek nevztahují⁶.

V zásadě existují dvě rozdílné linie argumentů pro volný trh. Jedna se soustředí na výhody pro stát a druhá se soustředí na výhody pro všechny, tedy globální volný trh. Zatímco první linie se soustředí na obchodní politiky států, druhá se zabývá především tím, jak vybudovat

⁴ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 104.

⁵ Bhagwati, Jagdish. Protectionism. <http://econlib.org/library/Enc/Protectionism.html>. 10. července 2014.

⁶ Abrami, Regina M. (2009): Preferential Treatment: The New Face of Protectionism? Harvard Business Review Article. <http://hbr.org/2009/07/preferential-treatment-the-new-face-of-protectionism/ar/1>. 20. dubna 2014.

fungující globální režim. Do druhé linie spadá právě debata o GATT a WTO⁷.

Dále se budeme věnovat dvěma obsáhlejšími tématům – liberalizaci a WTO. Budeme zkoumat, co je liberalizace, z čeho vychází a jaké jsou argumenty pro a proti liberalizaci obchodu. U WTO se zaměříme na její funkci, roli, principy a fungování, které reguluje zóny volného obchodu.

2.1 Liberalizace

Základní snahou WTO je snižovat obchodní bariéry na globální úrovni, tedy liberalizovat globální trh. Za tímto účelem určuje jakási pravidla, nicméně otázkou zůstává, proč vlastně podporovat liberalizaci trhu a jaký má být výsledek této liberalizace. V historii je liberalizace poměrně novým trendem a předcházely jí naopak velmi odlišné směry jako například merkantilismus. V průběhu posledních staletí však získávaly na významu liberální ekonomické teorie. Ve 20. století pak již převládla neoliberální ekonomická teorie. Tento vzestup se dá spojit s čím dál větší specializací práce, která vedla ke zvyšující se potřebě obchodovat, aby člověk získal všechny potřebné komodity. Liberalismus v ekonomii podporuje právě specializaci práce a zvyšování efektivity, přičemž zásahy do přirozeného vývoje trhu vidí jako škodlivé⁸.

Sama WTO je také založena na neoliberální ekonomické teorii a obhajuje volný mezinárodní obchod statistickou korelací mezi snižováním obchodních bariér a ekonomickým růstem, který probíhal po vzniku GATT. Zároveň poukazuje na koncept komparativní výhody, podle

⁷ Bhagwati, Jagdish. Protectionism. <http://econlib.org/library/Enc/Protectionism.html>. 10. července 2014.

⁸ Global Issues. A Primer on Neoliberalism. <http://www.globalissues.org/article/39/a-primer-on-neoliberalism#PoliticalversusEconomicLiberalism>. 10. července 2014.

kterého má každá země předpoklady k tomu, aby z volného obchodu profitovala. Protekcionismus pak vidí jako cestu k neefektivitě, pomalé inovaci produktů a omezení obchodních toků⁹. Podíváme se teď tedy na argumenty pro volný trh a argumenty proti němu, abychom zjistili, proč někteří, včetně WTO, obhajují globální volný trh a proč i po více než 200 letech stále existují obchodní bariéry.

Mnoho ekonomů se dnes shodne na tom, že volný trh je pozitivní. Jejich argumenty jsou založeny na tom, že obchod je dobrovolný a profitují z něj obě strany. Při obchodu každá strana získá to, co chce výměnou za něco, čeho má přebytek. Mám-li tedy peníze a nemám jídlo, koupím si za ně jídlo a já i prodejce budeme spokojeni s touto výměnou. Obchod tak zvyšuje naše bohatství, protože pokud máme něčeho přebytek, nemá to pro nás takovou hodnotu¹⁰. To odpovídá teorii mezního užítku, tedy čím více něčeho mám, tím menší hodnotu má každá další jednotka. Důležitým argumentem pro volný obchod jsou také empirická data, která ukazují, že s rostoucím obchodem roste i bohatství států¹¹. Na rozdíl od ekonomů, státy mají k volnému trhu různý a často i nejednoznačný či rozpolcený přístup. Na jedné straně jsou argumenty proti volnému trhu, které obhajují národní zájem. Těm se budeme věnovat později. Na straně druhé jsou však benefity volného trhu pro stát. Vzhledem k narůstající vzájemné závislosti se státy snaží nalákat finanční toky ze zahraničí, což vyžaduje otevírání trhu. Kvůli tomu pak dochází ke kompetitivní liberalizaci, která probíhá unilaterálně nebo skrze zóny volného obchodu¹².

⁹ World Trade Organization. The case for open trade.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact3_e.htm. 20. února 2014.

¹⁰ Eisenberg, Jeffrey. Free Trade vs. Fair Trade. <http://www.globalenvision.org/library/15/834>. 1. března 2014.

¹¹ World Trade Organization. The case for open trade.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact3_e.htm. 20. února 2014.

¹² Bergsten, Fred C.(1996): Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Institute for International Economics Working Paper.

Jedním ze základních argumentů pro volný trh, který zastává právě i WTO, je teorie komparativní výhody. Tu rozpracoval ekonom David Ricardo na počátku 19. století. Podle ní mohou i aktéři, kteří nemají žádné silné odvětví, mít prospěch z volného trhu. Tato teorie je protikladem teorie absolutní výhody, se kterou pracoval Adam Smith. Zatímco absolutní výhoda se zabývá tím, kdo je v daném odvětví efektivnější, relativní výhoda se zaměřuje na to, jaké jsou náklady ušlé příležitosti v různých odvětvích. To je klíčový pojem komparativní výhody a označuje se jím to, čeho se vzdáváme, když děláme rozhodnutí¹³. Vyberu-li si například jít do kina, náklady ušlé příležitosti budou všechny ostatní činnosti, které jsem v tu dobu mohl dělat.

Přestože někteří aktéři nemají absolutní výhodu v žádném odvětví, každý aktér se soustředí na to, v čem jsou jeho náklady ušlé příležitosti nejnižší, čímž vzniká prostor v ostatních odvětvích¹⁴. Reálným příkladem může být evropská situace v zemědělství. Přestože je Evropa v zemědělství efektivní, mnoho produktů dováží ze zemí, kde je méně

<http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=171>. 14. března 2014.

¹³ Landsburg, Lauren F. Comparative Advantage.

<http://www.econlib.org/library/Topics/Details/comparativeadvantage.html>. 2. března 2014.

¹⁴ Jako příklad si můžeme uvést srovnání dvou aktérů, z nichž aktér A dokáže vyrobit 10 výrobků C a 10 výrobků D, zatímco aktér B dokáže vyrobit 8 výrobků C a 4 výrobky D. Srovnáme-li náklady ušlé příležitosti, uvidíme, že aktér A výrobou 1 výrobku C přichází o 1 výrobek D, nicméně aktér B výrobou 1 výrobku C přichází pouze o 0,5 výrobku D, zatímco výrobou 1 výrobku D přichází hned o 2 výrobky C. Aktér B se tak logicky soustředí na odvětví, kde není velký rozdíl mezi oběma aktéry, a kde má menší náklady ušlé příležitosti. To pak oběma aktérům umožňuje nejefektivnější výměnu zboží. Aktér A poskytne aktérovi B 3 výrobky D za 4 výrobky C. Pokud by si aktér A chtěl získat výrobky C sám, stály by ho 4 výrobky D, takže získává jeden výrobek. Pokud by si aktér B chtěl získat výrobky D sám, stály by ho 6 výrobků C, takže mu zůstanou 2 výrobky C navíc. Krom toho, že komparativní výhoda přináší vyšší zisky oběma stranám, zároveň zvyšuje celkové bohatství. Pokud by se aktéři A a B snažili být soběstační a rozdělili by své kapacity mezi oba výrobky, vyrobili by dohromady 16 výrobků (A by vyrobil 5 C a 5 D, B by vyrobil 4 C a 2 D). Specializací však vyrobili 18 výrobků. Samozřejmě aktér B bude vždy mít méně výrobků než aktér A, nicméně vzhledem k nižším kapacitám je pro něj výměna o to výhodnější (podle konceptu mezního užítku má výrobek navíc pro aktéra B vyšší hodnotu než pro aktéra A).

efektivní zemědělství, protože její komparativní výhoda se nachází v odvětví technologií, služeb a průmyslu. V těchto odvětvích je rozdíl mnohem větší než v zemědělství, takže se vyplatí soustředit právě na ně. Nevěnuje-li se stát tomu, v čem je jeho komparativní výhoda, jedná se vlastně o náklady ušlé příležitosti či ušlé zisky. Komparativní výhoda tak jasně hovoří ve prospěch specializace. Důsledkem specializace je pak potřeba obchodu k získání jiných komodit. Překážky obchodu jsou pak nežádoucí, protože tento proces znesnadňují.

V teorii komparativní výhody se tak skrývá hned několik argumentů pro volný trh. První je, že dochází k růstu všech zúčastněných aktérů. Data ukazují, že naprostá většina rozvíjejících se států, které zaznamenaly výrazný hospodářský růst, otevřela trh nebo alespoň snižovala obchodní bariéry. Příkladem může být postupné otevírání Číny a Indie nebo Evropa po druhé světové válce¹⁵. Z toho dále vyplývá, že se snižuje chudoba. To je způsobeno dvěma vlivy – zvýšením produkce v odvětví s komparativní výhodou a snížením cen díky importu levnějšího zboží. Jinými slovy dochází ke zvýšení efektivity a specializace práce díky tlaku konkurence. Například úspěšné ukončení vyjednávání WTO v rámci kola Dauhá by podle odhadů mohlo zvýšit světové HDP o 150 miliard dolarů ročně¹⁶.

Dalším argumentem pro volný obchod, který se však netýká přímo ekonomiky je, že obchodní vazby mezi státy podle některých autorů výrazně snižují pravděpodobnost války a zlepšují kooperativní i rozvojové vztahy. Jsou-li na sobě státy vzájemně závislé, je nepravděpodobné, že ohrozí vlastní ekonomiku agresí vůči jinému státu. Podle empirických studií obchodní vazby významně snižují riziko války nebo konfliktu a volný

¹⁵ Panagariya, Arvind. Think Again: International Trade.

http://www.foreignpolicy.com/articles/2003/11/01/think_again_international_trade?page=full.

15. března 2014.

¹⁶ Meltzer, Joshua. The Deep Dive Briefing on the World Trade Organization and why it

matters. www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/18/the_future_of_trade. 12. března 2014.

obchod je tak významnou možností, jak zajistit mír. Naproti tomu demokracie má mírotvorný vliv pouze ve spojení s institucemi, které zajišťují ekonomickou svobodu¹⁷.

Na druhé straně se však volný obchod setkává s odporem, a to zejména ze strany neekonomů¹⁸. Z politického hlediska jsou totiž otázky volného trhu poměrně citlivé. Přestože většina argumentů proti volnému trhu není založena na ekonomii, mají velký dopad na politiku zemí. Ve snaze zachovat pracovní místa, chránit bezpečnost státu nebo podporovat domácí producenty tak často státy přistupují k protekcionistickým politikám¹⁹.

Existuje několik způsobů, kterými se státy snaží chránit své výrobce. Patří sem například cla, kvóty či dotace, ale také zvláštní programy pro podporu podnikání, které například poskytují výhodné půjčky. Co mají tyto metody společného je, že narušují trh a brání férové konkurenci. Hovoříme o nich často jako o obchodních bariérách. Jak již název vypovídá, obchodní bariéry brání obchodu, protože se snaží chránit domácí výrobce a zabránit importu zahraničních výrobců. Ať už se jedná o zvýšení jejich nákladů pomocí cel, omezení množství importovaného zboží pomocí kvót či snížení nákladů domácích výrobců pomocí dotací. Tím se však na trhu drží výrobci, kteří by se tam bez jejich pomoci

¹⁷ Polachek, Solomon W. - Seiglie, Carlos (2006): Trade, Peace and Democracy: An Analysis of Dyadic Dispute. Institute for the Study of Labor Discussion Paper No. 2170.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=915360. 15. března 2014.

Hegre, Havard – Oneal, John R. - Russett, Bruce (2010): Trade does promote peace: New simultaneous estimates of the reciprocal effects of trade and conflict. Journal of Peace Research, vol. 47, no. 6, p. 771-772.

¹⁸ Reinhardt, Uwe E. How Convincing is the Case for Free Trade?

http://economix.blogs.nytimes.com/2011/02/18/how-convincing-is-the-case-for-free-trade/?_php=true&_type=blogs&_r=0. 2. března 2014.

¹⁹ Beggs, Jodi. The Arguments against Free Trade.

<http://economics.about.com/od/international-trade/a/The-Arguments-Against-Free-Trade.htm>. 1. března 2014.

neudrželi. To dle neoliberalní ekonomické teorie znamená, že jsou nedostatečně efektivní či mají zastaralé či neatraktivní produkty²⁰.

Z hlediska podporovatelů volného obchodu existují dva případy, kdy je protekcionismus výhodný. Prvním z nich je hrozba navýšení překážek obchodu, která má za cíl snížení překážek u jiného států. Stát na takové hrozbě teoreticky vydělá, ať už ziskem z cel či z obchodu²¹. S touto myšlenkou přišel již Adam Smith, nicméně sám dospěl k závěru, že tyto hrozby nemusí fungovat a obával se, že zvyšování překážek by bylo trvalé. Druhým případem pak je situace, kdy má stát v daném odvětví monopol. V takovém případě může zavést takzvané optimální clo. Na druhou stranu je málo států, které mají v nějakém odvětví monopol. Takové zvyšování obchodních bariér by také mohlo vyvolat odvetné kroky u ostatních států²².

Jedním z hlavních argumentů proti volnému obchodu je, že import levného zboží a služeb ze zahraničí ohrožuje domácí firmy a tím může zvýšit nezaměstnanost. Tento argument nicméně bere v potaz pouze jednu stranu mince. Je sice pravda, že některé firmy vlivem otevření trhu jsou nuceny propouštět zaměstnance či dokonce ukončit svou činnost, nicméně zároveň vzrůstá počet pracovních míst v souvislosti s narůstajícím importem. Díky levnějšímu dováženému zboží také roste celkové bohatství společnosti, které umožňuje vznik nových pracovních pozic v jiných odvětvích²³. Krom toho odvětví chráněná obchodními bariérami jsou v některých případech v úpadku, takže stejně dochází k

²⁰ World Trade Organization. The case for open trade.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact3_e.htm. 20. února 2014.

²¹ Pomocí takovýchto hrozeb například Spojené státy ovlivňují obchodní politiku rozvojových zemí.

Bhagwati, Jagdish. Protectionism. <http://econlib.org/library/Enc/Protectionism.html>. 10. července 2014.

²² Tamtéž.

²³ Blinder, Alan S. Free Trade. <http://econlib.org/library/Enc/FreeTrade.html>. 14. července 2014.

propouštění zaměstnanců²⁴. Je pravdou, že nárazové otevření trhu a poté i nárazové zvýšení nezaměstnanosti může mít negativní vliv na ekonomiku, nicméně obchodní bariéry nejsou řešením tohoto problému a čím později nekonkurenceschopná odvětví ukončí svou činnost, tím vyšší jsou náklady ušlé příležitosti. Z hlediska politiků je však obtížné vysvětlit toto voličům, takže většinou podléhají jejich tlaku a tlaku představitelů těchto odvětví a obchodní bariéry udržují.

Dalším častým argumentem pro obchodní bariéry je národní bezpečnost. Podle některých je nutné zachovat některá odvětví, aby si stát zajistil určitou soběstačnost v případě války. To se vztahuje jak k možnému přerušení dodávek zboží, tak k dováženému zboží jako potenciální hrozbě. Příkladem může být import otrávených či nakažených potravin či sabotovaných výrobků. Ekonomové se sice často shodnou, že taková odvětví skutečně existují, nicméně tento argument většinou bývá využíván pro mnohem širší spektrum odvětví, než je třeba²⁵. Na druhou stranu díky procesu globalizace má stát i v případě války dostatek možností, odkud získávat produkty.

Zatímco zastánci volného trhu říkají, že i chudé a méně rozvinuté státy mohou těžit z jeho výhod, existují i argumenty, které tvrdí pravý opak. V chudých zemích s odstraněním obchodních bariér skutečně může dojít k tomu, že domácí producenti se stanou nekonkurenceschopní na globálním trhu. Nízká mzda a neefektivní vláda pak do země přiláká investory, například nadnárodní korporace, kteří dělníky vykořisťují. Po

²⁴ Brink, Lindsey – Griswold, Daniel. Steel Quotas Will Strangle Economic Opportunity. <http://www.cato.org/publications/commentary/steel-quotas-will-strangle-economic-opportunity>. 2. března 2014.

²⁵ Beggs, Jodi. The Arguments against Free Trade. <http://economics.about.com/od/international-trade/a/The-Arguments-Against-Free-Trade.htm>. 1. března 2014.

Spaulding, William C. Trade Restriction Arguments. <http://thismatter.com/economics/trade-restriction-arguments.htm>. 14. července 2014.

celém světě existuje mnoho továren, kde lidé pracují v nelidských podmínkách za mizivou mzdu. Také se odhaduje, že v rozvojových zemích pracuje asi 150 milionů dětí ve věku od 5 do 14 let²⁶. Na druhou stranu například podle Paula Krugmana jsou na tom vykořisťovaní dělníci mnohdy lépe než dříve a je pro ně výhodnější pracovat za 60 centů za hodinu v továrně než za 30 centů na poli. Zaměstnavatelé tak využívají toho, že dělníci nemají žádnou lepší alternativu, než pracovat v podmínkách sweatshopů. Orientace na export má pak vliv na celou ekonomiku, když snižuje nezaměstnanost, což zvyšuje konkurenci zaměstnavatelů a tlačí mzdy vzhůru. Tímto způsobem se již zlepšily životní podmínky v mnoha zemích třetího světa, zejména v jihovýchodní Asii. Špatně placená práce v nelidských podmínkách je tak většinou lepší než žádná práce²⁷. Pokud existuje neefektivní vláda, která nechává své obyvatelstvo vykořisťovat ve sweatshopech, není příčinou volný obchod, nýbrž právě tato vláda a firmy, které takové situace zneužívají.

Posledním argumentem je, že volný obchod je nerealizovatelný, protože pro státy je nevýhodný. Alespoň současná situace tomu nahrává, když multilaterální vyjednávání v rámci kola Dauhá vystřídala vlna zón volného obchodu. Státy nemají nějaký zvláštní zájem na volném trhu, státy se snaží získat něco pro sebe. A k tomu jim mohou posloužit právě zóny volného obchodu. Tato praxe pak snižuje případné zisky z vyjednávání v rámci kola Dauhá, čímž snižuje pravděpodobnost, že bude vyjednávání úspěšné. Pro některé státy by pak dokončení kola Dauhá znehodnotilo výhody získané skrze zóny volného obchodu. Právě proto, že volný obchod by nebyl výhodný pro všechny státy, je podle některých málo pravděpodobné, že k multilaterálnímu volnému trhu vůbec dojde.

²⁶ Unicef. Child Labour. http://www.unicef.org/search/search.php?q_en=child+labor&go.x=0&go.y=0. 12. března 2014.

²⁷ Krugman, Paul. In Praise of Cheap Labor. http://www.slate.com/articles/business/the_dismal_science/1997/03/in_praise_of_cheap_labor.2.html. 12. března 2014.

Nicméně liberalizace obchodu skrze zóny volného obchodu je také liberalizace a je třeba dbát na rovnováhu mezi domácími a zahraničními cíli jednotlivých států. WTO zatím byla ve svých snahách úspěšná a neúspěch kola Dauhá ještě neznamena neúspěch WTO či volného obchodu²⁸.

Jak je vidět, argumentů proti volnému obchodu je mnoho, nicméně mají určité společné rysy. Především se snaží ochraňovat určité skupiny obyvatel na úkor zbytku populace, ať už se jedná o domácí producenty, kteří jsou chráněni cly, nebo o zaměstnance úpadkového odvětví, kam proudí dotace. Vzhledem k tomu, že velká část populace je potenciálně²⁹ součástí takto ohrožených skupin a tyto skupiny jsou často schopny hájit své zájmy, je politicky velmi složité překonat obavy z dopadů volného trhu. Zároveň je vidět, že státy do značné míry vychází z realistického paradigmatu, kdy globální ekonomiku vidí jako hru s nulovým součtem a snaží se maximalizovat vlastní zisky na úkor ostatních. Naproti tomu volný trh upřednostňuje konkurenci firem před konkurencí protekcionistických politik států a vychází ze hry s nenulovým součtem, kde mohou zvýšením efektivity všichni aktéři zvýšit své bohatství. Takže zatímco ekonomové se většinou shodují na všeobecné prospěšnosti liberalizace, protože zvyšuje celkové bohatství, státy chrání své vlastní zájmy a hledají cesty k maximalizaci vlastních zisků.

²⁸ Meltzer, Joshua. The Deep Dive Briefing on the World Trade Organization and why it matters. www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/18/the_future_of_trade. 12. března 2014.

²⁹ Například v USA je podle profesora Blindera teoreticky možno převést 30 až 40 milionů pracovních míst do zahraničí.

Reinhardt, Uwe E. How Convincing is the Case for Free Trade? http://economix.blogs.nytimes.com/2011/02/18/how-convincing-is-the-case-for-free-trade/?_php=true&_type=blogs&_r=0. 2. března 2014.

2.2 WTO

WTO je pro nás důležitou organizací, neboť její členové uskutečňují asi 95% světového obchodu a většina států, které nejsou členy, se snaží jimi stát. Dá se tedy říci, že naprostá většina států má zájem na činnosti WTO, takže vzniká takřka univerzální platforma pro vyjednávání³⁰. Mluvíme-li o tom, že existují snahy o liberalizaci mezinárodního obchodu, WTO je hlavní institucí, která by měla tyto snahy koordinovat a skrze kterou by měly procházet.

Světová obchodní organizace vznikla v roce 1995 jako výsledek Uruguayského kola jednání GATT – Všeobecné dohody o clech a obchodu. Tímto se tento režim multilaterálního obchodu změnil v mezinárodní organizaci, která má za cíl podporovat volnost, férovost a předvídatelnost obchodu³¹. Mezi její hlavní nástroje patří vyjednávání, kterého se účastní členové WTO a snaží se dojít ke konsensu. Cesta ke konsensu je však složitá a tak vyjednávání někdy balancuje na hranici neúspěchu, který by mohl ohrozit další vývoj WTO. Příkladem mohou být problémy při uruguayském kole GATT, kdy WTO vzniklo a především pak současné problémy s vyjednáváním kola Dauhá³². Dalším důležitým nástrojem je pak administrace obchodních dohod, mezi které patří šestnáct multilaterálních dohod v rámci WTO, k nimž se přihlásili všichni členové, a dvě plurilaterální dohody, jež jdou nad rámec povinných opatření a přistoupili k nim jen někteří členové. Opomenout nemůžeme ani řešení obchodních sporů, kde hraje WTO důležitou roli a státy se na ni obrací s mnoha případy porušení obchodních pravidel³³. WTO tedy tvoří jakýsi mezinárodněprávní rámec, který státům určuje hranice

³⁰ World Trade Organization. The organization.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr02_e.htm. 17. února 2014.

³¹ World Trade Organization. The multilateral trading system – past, present and future.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr01_e.htm. 17. února 2014.

³² Bhandari, Surendra (2012): Doha Round Negotiations: Problems, Potential Outcomes, And Possible Implications. Trade, Law and Development, vol. 4, no. 2, p. 355-357.

možného jednání. Pakliže tyto hranice překročí, riskuje stát reakci ostatních států a stížnosti u WTO s následnými sankcemi. Podívejme se tedy na obecná pravidla, která platí v rámci WTO.

2.3 Principy WTO

WTO má určité cíle, ze kterých nás bude nejvíce zajímat liberalizace trhu. Zároveň však WTO deklaruje určité principy, které se objevují v různých dohodách. Mezi tyto principy patří nediskriminace, která se skládá z doložky nejvyšších výhod (most-favored nation) a národního zacházení (national treatment). Dále sem patří svobodnější obchod skrze postupný vývoj a vyjednávání, předvídatelnost dosažená závazky a transparentností, podpora zdravé konkurence a podpora rozvoje a ekonomických reforem³⁴.

Princip nediskriminace má zajistit rovnocenné postavení obchodních partnerů a používá k tomu dva aspekty. Doložka nejvyšších výhod značí právo kteréhokoliv státu na stejné výhody, které dostane jiný obchodní partner. V souladu s tímto principem tedy nelze poskytnout jednomu státu lepší podmínky než jinému. Existují však i výjimky, které jsou hojně využívány. Jednou z nich je právě možnost uzavření zóny volného obchodu, pokud tato zóna splní určité podmínky. Článek 24 GATT určuje pro zóny volného obchodu tři podmínky. Zóna volného obchodu nesmí zvyšovat bariéry proti nečlenským státům nad dřívější úroveň. Cla a další překážky obchodu musí být omezena na nulu v rámci harmonogramu odstraňování překážek, který by neměl přesáhnout deset let. Zóna volného obchodu musí také pokrývat v podstatě všechny

³³ World Trade Organization. About the WTO – A statement by former Director-General Pascal Lamy. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/wto_dg_stat_e.htm. 18. února 2014.

³⁴ World Trade Organization. Principles of the trading system. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm. 18. února 2014.

obchod se zbožím, které pochází z členských zemí³⁵. Neexistuje však bohužel žádné vodítko k tomu, co znamená termín „v podstatě všečen obchod“. Takový termín ponechává značnou flexibilitu, což potvrzuje i praxe WTO a některých jejích orgánů³⁶. Pro služby pak v podstatě tytéž podmínky klade článek 5 GATS. Krom toho však GATS umožňuje rozvojovým státům získat výhody oproti nerozvojovým zemím. Pro snižování obchodních překážek vůči rozvojovým zemím neplatí doložka nejvyšších výhod a rozvojové země zároveň nejsou povinny otevírat na oplátku své trhy³⁷. Nakonec existuje také možnost zvednout obchodní bariéry vůči určitému státu, pokud existuje podezření z nekalé soutěže. Výsledkem tak je, že doložka nejvyšších výhod může být uplatňována pouze u unilaterálního omezení obchodních bariér.

Druhou součástí principu nediskriminace je pak národní zacházení. Na rozdíl od nejlepšího přístupu na trh, který se snaží odstranit diskriminaci mezi jednotlivými obchodními partnery, snaží se národní zacházení odstranit diskriminaci mezi zahraničními a domácími produkty. Říká totiž, že po vstupu na trh má být se zahraničními i domácími produkty již zacházeno stejně. To nezahrnuje vnější bariéry, jako jsou cla nebo kvóty, které na domácí produkty aplikovány nejsou.

Dalším principem je postupné snižování obchodních bariér skrze vyjednávání. Tento princip poskytuje státům, zejména těm rozvojovým, dostatek času na implementaci dohod. Dochází tak k postupnému uvolňování obchodu, které se odvíjí od výsledků vyjednávání v rámci

³⁵ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 108-109.

³⁶ Westberg, Johan. An Overview of the WTO Principle of MFN and Bilateral/Regional Agreements: How Does it Work? <http://www.tradeandenvironmentnexus.com/an-overview-of-the-wto-principle-of-mfn-and-bilateralregional-agreements-how-does-it-work>. 20. dubna 2014.

³⁷ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 108-109.

WTO. Tím se snaží předejít skokovým změnám, které mohou mít negativní důsledky pro nepřípravené ekonomiky.

Předvídatelnost je postavena na závazcích států, že nezvýší obchodní bariéry. Na základě těchto závazků pak může obchod plynout bezpečněji bez rizika zvýšení cel. V současnosti je již většina cel vázána maximální mírou, což je pozitivní pro exportéry, protože se nemusí obávat náhlého prudkého zvýšení cel. Zároveň se WTO snaží omezit kvóty a zprůhlednit státní obchodní pravidla, aby se mezinárodní obchod stal stabilnějším a předvídatelnějším.

WTO se také snaží podporovat zdravou konkurenci tím, že určuje, které praktiky jsou možné a co už je nekalá soutěž. Zároveň dává státům možnost se proti nekalým praktikám bránit, a to jak unilaterálně skrze zvýšení obchodních bariér, tak skrze stížnost u WTO. Právě na férovou konkurenci WTO klade velký důraz. Nicméně právě antidumpingová opatření mohou být zneužívána pro zvýšení obchodních bariér³⁸.

Posledním principem je podpora rozvoje a ekonomických reforem. Na základě tohoto principu mají ve WTO rozvojové země svou kategorii a jsou vyjmuty z některých pravidel jako je například nejlepší přístup na trh, popřípadě mají jiné podmínky implementace dohod, které jim dávají více času. Zároveň poskytuje WTO rozvojovým zemím technickou pomoc při implementaci dohod. Vzhledem k tomu, že většina členů WTO jsou rozvojové země, zapojují se do značné míry i do vyjednávání o dalším vývoji organizace.

³⁸ Prusa, Thomas – Teh, Robert. Tilting the playing field: FTAs and the changing pattern of protection. <http://www.voxeu.org/article/do-free-trade-agreements-increase-protectionism-towards-non-members>. 20. dubna 2014.

2.4 Přístupy k liberalizaci trhu

Výše jsme zmínili rozdílné pohledy na liberalizaci trhu – liberální a realistický. Podle těchto dvou pohledů pak můžeme rozlišit dva základní přístupy k liberalizaci trhu, které s nimi korespondují. Jedná se o takzvaný multilaterální či globální přístup a bilaterální či regionální přístup³⁹. Multilaterální přístup se snaží o celoplošné odstranění obchodních bariér a je symbolizováno WTO, kde pod něj spadá i plurilaterální přístup. Bilaterální přístup zahrnuje zóny volného obchodu či celní unie, ať už se jedná o bilaterální uskupení dvou států nebo regionální dohodu s více členy. V tomto případě dochází k liberalizaci pouze mezi některými státy a často pouze v některých odvětvích. Oba tyto přístupy se prosadily zejména po druhé světové válce. Až do 90. let měl v celosvětovém měřítku navrch multilaterální přístup, reprezentovaný GATT. Naproti tomu hlavním příkladem bilaterálního přístupu bylo Evropské společenství, které nicméně v ostatních částech světa nemělo srovnatelný ekvivalent. V 90. letech však došlo ke značnému nárůstu počtu zón volného obchodu v souvislosti s koncem studené války a problémy při vyjednávání v rámci GATT. Dalším důležitým bodem se pak staly problémy ve vyjednávání WTO, které podnítily vznik mnoha zón volného obchodu po roce 2000⁴⁰. Bilaterální přístup tak začal převládat a multilaterální liberalizace zůstala oslabena. Hlavním důvodem bylo mnohem jednodušší vyjednávání zón volného obchodu s několika státy, než snaha dosáhnout globálního volného trhu konsensem ve stočlenném WTO⁴¹. Přestože všeobecná liberalizace může přinášet větší ekonomické výhody než zóny volného

³⁹ Bergsten, Fred C. (1996): Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Institute for International Economics Working Paper. <http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=171>. 14. března 2014.

⁴⁰ Kanamori, Toshiki (2005): Multilateral versus Bilateral Trade Frameworks in an Open Region. Asia Development Bank Institute Research Policy Brief No. 14. <http://www.adbi.org/research-policy-brief/2005/04/15/1049.issues.cooperation.asiapacific/multilateral.versus.bilateral.trade.frameworks.in.an.open.region/>. 15. března 2014.

obchodu⁴², obě varianty přinášejí zlepšení vztahů mezi státy, což je další důvod, proč byly zóny volného obchodu uzavírány.

Přestože existují tyto dva pohledy, neznamená to nutně, že byly vždy protichůdné. V minulosti to byly často pokroky Evropského společenství, které poháněly globální liberalizaci. Příkladem může být Kennedyho kolo vyjednávání v rámci GATT v 60. letech jako reakce na evropský společný trh či Tokijské kolo v letech 70., které vytvářelo protiváhu ke vstupu Velké Británie do Evropského společenství⁴³. S proliferací zón volného obchodu a zejména pak od začátku vyjednávání v rámci kola Dauhá však dochází k podkopávání multilaterálního přístupu, což je způsobeno rozporem mezi principem nediskriminace WTO a povolenými výjimkami z tohoto principu⁴⁴. Státy začaly hledat liberalizaci v zónách volného obchodu, které jim mohou přinést specifické zisky a zároveň řešit problémy, které WTO zatím neřeší. S narůstajícím počtem zón volného obchodu je tak autorita WTO podkopávána⁴⁵. Příkladem může být i to, že hlavní zastávce multilaterálního volného obchodu, Spojené státy, již dnes do značné míry také spoléhá na zóny volného obchodu – zatímco první zónu uzavřely až v roce 1985, dnes jich existuje či je ve vyjednávání přes dvacet a krom dohod mezi dvěma státy zahrnují

⁴¹ Bergsten, Fred C. (1996): Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Institute for International Economics Working Paper.

<http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=171>. 14. března 2014.

⁴² Vamvakidis, Athanasios (1998): Regional Trade Agreements Versus Broad Liberalization: Which Path Leads to Faster Growth? International Monetary Fund Working Paper.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9840.pdf>. 15. března 2014.

⁴³ Bergsten, Fred C. (1996): Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Institute for International Economics Working Paper.

<http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=171>. 14. března 2014.

⁴⁴ Saggi, Kamal – Yildiz, Halis M. Bilateralism, Multilateralism, and the Quest for global free trade. <http://www.prism.gatech.edu/~tbesedes3/saggi.pdf>. 16. března 2014.

⁴⁵ Meltzer, Joshua. The Deep Dive Briefing on the World Trade Organization and why it matters. www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/18/the_future_of_trade. 12. března 2014.

i Celoamerickou zónu volného obchodu či zónu volného obchodu mezi USA a Evropskou Unií⁴⁶.

Dříve pokroky zón volného obchodu vedly k pokrokům v multilaterálním přístupu a někteří autoři věří, že současná proliferační zón volného obchodu je pouze pokračováním vývoje od druhé světové války, kdy bilaterální úmluvy předznamenávají pokrok na multilaterální úrovni⁴⁷. Přestože v minulosti skutečně šly oba přístupy ruku v ruce, jak ilustrovaly výše zmíněné příklady, v současné situaci vyjednávání v rámci WTO a při množství zón volného obchodu se přikláním spíše k autorům, kteří jsou skeptičtí ohledně komplementarity obou přístupů. Důvodem je, že zatímco v minulosti měl multilaterální přístup velkou podporu různých států, mezi nimiž byly nejvýraznější Spojené státy⁴⁸, nyní je situace jiná. Spojené státy jsou pro multilaterální přístup stále stěžejní, nicméně podobně důležitá je i Čína. Oba tyto státy však do značné míry přešly k bilaterálnímu přístupu, což dokladuje nárůst zón volného obchodu, jichž jsou členy⁴⁹. Přechodem k zónám volného obchodu a předchozími úspěchy GATT a WTO se výrazně snížila motivace států k podpoře multilaterálního přístupu k liberalizaci trhu. Naproti tomu členové zón volného obchodu by případnou globální liberalizací mohli ztratit výhody, které získali, přičemž se často nejedná pouze o ekonomické výhody, nýbrž i politické vztahy získané skrze ekonomické vazby.

⁴⁶ MacMahon, Robert. The Rise in Bilateral Free Trade Agreements.

<http://www.cfr.org/trade/rise-bilateral-free-trade-agreements/p10890>. 16. března 2014.

⁴⁷ World Trade Organization. Historical Background and Current Trends.

http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr11-2b_e.pdf. 17. března 2014.

⁴⁸ Schott, Jeffrey S. (2004): Free Trade Agreements: Boon or Bane of the World Trading System? In: Schott, Jeffrey S. ed., Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities (Washington D.C.: Institute for International Economics), p. 5-7.

⁴⁹ Meltzer, Joshua. The Deep Dive Briefing on the World Trade Organization and why it matters. www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/18/the_future_of_trade. 12. března 2014.

3 ZÓNY VOLNÉHO OBCHODU

Vymezili jsme tedy kontext, ve kterém se nachází zóny volného obchodu, takže se již můžeme věnovat právě jim. Zóny volného obchodu jsou dohody mezi státy, které odstraňují obchodní bariéry jako jsou cla či kvóty. Jsou registrovány u WTO podle článku 24 GATT a článku 5 GATS. Jedná se o nejnižší stupeň integrace⁵⁰. V některých případech dochází k překročení rámce zóny volného obchodu, ale integrace nesplňuje podmínky celní unie nebo jiné hlubší formy integrace. Tyto případy se nazývají komplexní zóny volného obchodu⁵¹. Jak jsme si mohli všimnout, zóny volného obchodu mohou multilaterální liberalizaci doplňovat, ale zároveň přinášejí určitá rizika, a to jak pro členy samotné, tak pro multilaterální liberalizaci. Právě na různé problémy, které mohou u zón volného obchodu vzniknout, se zaměříme v této části textu. Také ale poukážeme na některá pozitiva, která mohou ze zón volného obchodu vyplynout. Nejprve ale krátce řekneme, kdy a proč vůbec zóny volného obchodu začaly vznikat a jak se rozšířily až do současného stavu.

První zónou volného obchodu registrovanou u GATT byla celní unie Jižní Afriky a Jižní Rhodesie v roce 1949, dále přibyly zóny ve střední Americe⁵² a první dosud fungující zónou bylo Evropské hospodářské společenství založené v roce 1957, které o dva roky později doplnila Evropská zóna volného obchodu. Od 60. let pak začaly vznikat zóny volného obchodu v různých částech světa, nicméně jejich počet byl stále nízký⁵³. V 90. letech pak došlo k rapidnímu nárůstu počtu zón volného

⁵⁰ Urata, Shujiro (2002): Globalization and the Growth in Free Trade Agreements. *Asia-Pacific Review*, vol. 9, no. 1, p. 21.

⁵¹ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 104-105.

⁵² World Trade Organization. RTA Database.

<http://rtais.wto.org/ui/PublicSearchByCrResult.aspx>. 13. dubna 2014.

⁵³ World Trade Organization. List of All RTAs. <http://rtais.wto.org/UI/PublicAllRTAList.aspx>. 13. dubna 2014.

obchodu a k poslednímu lednu letošního roku jich WTO eviduje 583, z nichž 377 je aktivních⁵⁴.

Na nárůst počtu zón volného obchodu mělo vliv mnoho faktorů a různí autoři uvádějí rozdílné faktory. Například Jagdish Bhagwati uvádí mezi důvody rozšíření zón volného obchodu (pro které raději používá termín preferenční obchodní dohody) neschopnost politiků a veřejnosti rozlišit mezi multilaterálním a bilaterálním volným obchodem. Podle něj po druhé světové válce panovalo přesvědčení, že jakákoli liberalizace je dobrá a nebral se v potaz fakt, že zóny volného obchodu odstraňují bariéry mezi členy, ale udržují (a relativně zvyšují) bariéry vůči nečlenům. Jako další důvod uvádí uvolňování pravidel GATT, která bránila vzniku zón volného obchodu. Zatímco původně byla výjimkou z doložky nejvyšších výhod pouze celní unie, později se (kvůli změně názoru USA) rozšířila i na zóny volného obchodu. I tato pravidla však byla státy do značné míry ignorována, což znamenalo, že státy nebyly nijak omezeny ve vytváření zón volného obchodu. V současnosti těžko najdeme nějaký stát, který by dbal na dodržování těchto pravidel, protože by musel s nápravou začít u sebe. V 70. letech pak bylo umožněno rozvojovým zemím uzavírat zóny volného obchodu bez ohledu na pravidla GATT. Mezi další faktory pak Bhagwati řadí úspěch evropské integrace, vznik nového regionalismu (používá termín „druhý regionalismus“) a změnu postoje USA k bilaterální liberalizaci. USA přitom přikládá velký význam, jelikož byly hlavním podporovatelem multilaterální liberalizace. S uzavíráním zón volného obchodu se zeměni latinské Ameriky ve snaze podpořit obchod namísto odpouštění dluhů však Spojené státy přešly k bilateralismu⁵⁵. Jayant Menon pak označuje za faktory proliferace zón volného obchodu rozčarování z postupu multilaterální liberalizace v rámci

⁵⁴ World Trade Organization. Regional Trade Agreements.

http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm. 13. dubna 2014.

⁵⁵ Bhagwati, Jagdish (2008): *Termites in the Trading System. How Preferential Agreements Undermine Free Trade*. (New York: Oxford University Press), p. 15-38.

WTO či dominový efekt, kdy uzavření jedné dohody vede ostatní státy k tomu, že se snaží uzavřít vlastní dohody, aby nebyly znevýhodněny⁵⁶. Zejména ekonomické faktory pak uvádí Shujiro Urata, který vidí důvody růstu počtu zón volného obchodu ve snaze zajistit si přístup na trhy a ve vyšší efektivitě výroby, která je důsledkem snižování obchodních bariér a vyšší konkurence. Jako další důvody uvádí relativní jednoduchost uzavírání zón volného obchodu oproti vyjednávání v rámci WTO a snahu o posílení politického a ekonomického vlivu na mezinárodní scéně⁵⁷. Krom toho, že je vyjednávání snadnější, je možné do zóny volného obchodu zahrnout i problémy, které WTO zatím neřeší⁵⁸. Zóny volného obchodu je také snazší prosadit na domácí půdě, jelikož jim média nevěnují takovou pozornost a vzbuzují menší ohlasy ze strany oponentů volného obchodu⁵⁹. Spolu s nárůstem počtu zón volného obchodu roste i podíl obchodu uskutečňovaného v rámci těchto zón. Ve čtyřech hlavních zónách probíhá asi 60% všeho obchodu⁶⁰. Lze tedy vidět, že faktorů, které nahrávají šíření zón volného obchodu, je mnoho. Jejich vlivem jsou státy často až nuceny (jako v případě dominového efektu) uzavírat další dohody, přestože není jasné, zda z nich budou mít užitek či zda jim dokonce neuškodí.

⁵⁶ Menon, Jayant (2008): Dealing with the Proliferation of Trade Agreements. Asia-Pacific Economic Cooperation Discussion Paper No. 60.

<http://www8.gsb.columbia.edu/apec/sites/apec/files/files/discussion/60Menon.pdf>. 17. července 2014.

⁵⁷ Urata, Shujiro (2002): Globalization and the Growth in Free Trade Agreements. Asia-Pacific Review, vol. 9, no. 1, p. 25-27.

⁵⁸ Matsushita, Mitsuo (2010): Proliferation of Free Trade Agreements and Development Perspectives. Law and Development Institute Conference Draft.

<http://www.lawanddevelopment.net/img/matsushita.pdf>. 24. června 2014.

⁵⁹ Cihelková, Eva a kol. (2010): Regionalismus a multilateralismus. Základy nového světového obchodního řádu? (Praha: C. H. Beck), s. 227.

⁶⁰ Matsushita, Mitsuo (2010): Proliferation of Free Trade Agreements and Development Perspectives. Law and Development Institute Conference Draft.

<http://www.lawanddevelopment.net/img/matsushita.pdf>. 24. června 2014.

3.1 Problémy zón volného obchodu

Viděli jsme v posledních dvaceti letech značný nárůst počtu zón volného obchodu, jehož důvody jsme již uvedli výše. Přes tuto proliferaci však ze zón volného obchodu plynou i problémy, a to jak pro členské státy tak pro multilaterální liberalizaci. Na ty se zaměříme nyní. Jakožto problémy zón volného obchodu budeme zkoumat regionalismus, který je protikladem k multilateralismu, dále efekt špagetové mísy, který je hlavním rizikem pro státy samotné, také se podíváme na skrytý protekcionismus zón volného obchodu, který je dle mého názoru v rozporu s myšlenkou pravidel WTO, přestože je ve většině případů prakticky neporušuje, nakonec se podíváme na zóny volného obchodu a jejich možný negativní dopad na fungování WTO, včetně dalšího vyjednávání v rámci kola Dauhá.

3.1.1 Regionalismus

Prvním problémem je regionalismus jako takový. Někteří autoři vyjádřili obavy z ekonomické integrace v různých regionech v opozici proti multilaterální liberalizaci, neboť vidí možnost vzniku několika regionálních bloků, z nichž nejvýraznější by byla Evropská Unie, severní Amerika a jihovýchodní Asie. Tyto bloky by pak mezi sebou mohly vést obchodní války a to by do značné míry zabránilo multilaterální liberalizaci. Uvnitř bloků by sice fungoval volný trh, nicméně navenek by byly protekcionistické⁶¹. To můžeme do určité míry vidět již dnes zejména na případu Evropské Unie. Riziko, které představuje regionalismus, je systémové, neboť jeho výsledkem by byla fragmentace světové

⁶¹ Bergsten, Fred C. (1996) Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Institute for International Economics Working Paper. <http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=171>. 14. března 2014.

ekonomiky a státy, které by zůstaly mimo tyto regionální obchodní bloky, by měly velmi složitou pozici⁶².

Dalším problémem je dominový efekt, který mají zóny volného obchodu na svědomí. Pakliže některé státy vytvoří regionální obchodní blok, zvyšují tak cenu pro státy, které nejsou jeho členy. Pro ty je pak nejvýhodnější se buďto připojit, nebo vytvoří vlastní obchodní blok. Zůstává pak otázkou, zda tento dominový efekt vede k fragmentaci obchodu do různých obchodních bloků či naopak podporuje pokrok na multilaterální scéně⁶³. Jak již bylo zmíněno výše, přikláním se k tomu, že obě tyto varianty oslabují multilaterální přístup k liberalizaci trhu.

Regionalismus může také vést k dominanci velkých zemí a diskriminaci těch menších. Slabší státy jsou často vyloučeny z regionálních bloků a jsou-li přijaty, je to za cenu ústupků silným státům a mají pak v rámci bloku malý vliv. Tento problém je mnohem výraznější u dvoustranných dohod než při multilaterální liberalizaci, kde mohou vznikat různé vyjednávací skupiny⁶⁴. Pokud státy nemají co nabídnout, nejsou do integrace vůbec zapojeny, čímž vznikají díry v daném regionu a tyto státy jsou znevýhodněny.

Na problém možných obchodních válek mezi regionálními bloky a na dominový efekt, který mají zóny volného obchodu, upozorňuje i Paul Krugman a poukazuje na to, že by bylo naivní si myslet, že pokroky v liberalizaci v rámci zón volného obchodu jsou pozitivní. Naopak

⁶² Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 110.

⁶³ Schott, Jeffrey S. (2004): Free Trade Agreements: Boon or Bane of the World Trading System? In: Schott, Jeffrey S. ed., Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities (Washington D.C.: Institute for International Economics), p. 13-14.

⁶⁴ Business Info. Regionální seskupení v mezinárodním obchodě.

<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/regionalni-seskupeni-v-mezinarodnim-7155.html#!&chapter=2>. 20. dubna 2014.

poukazuje na komplikovanost této problematiky⁶⁵. Pro malé státy může být vyjednávání zón volného obchodu a jejich implementace náročná z důvodu nedostatku kapacit jak finančních tak vyjednávacích. Pokud pak vzniklá dohoda distribuuje zisky nerovnoměrně ve prospěch silnějších aktérů, může to tyto státy rovněž poškodit. I proto jsou zóny volného obchodu někdy označovány za druhé nejlepší řešení liberalizace trhu⁶⁶.

Do jisté míry je však tato obava nabourávána novým regionalismem, kdy dochází k propojení mezi jednotlivými aktéry z různých regionů. Tato propojení ukazují, že vznik několika regionálních uskupení by nemusel nutně znamenat obchodní války mezi uskupeními. Dále je vidět, že krom geografické polohy existují při uzavírání zón volného obchodu i další faktory.

Vztahem regionalismu a multilateralismu a zejména pak vlivem regionalismu na vyjednávání v rámci WTO se zabývala řada studií a analýz. Přestože někteří autoři vidí regionalismus negativně (například Bhagwati, Panagariya či Krueger), mnozí ho vnímají pozitivně, pokud je v souladu s pravidly WTO, neohrožuje další liberalizaci a vytváří obchod⁶⁷.

Regionalismus tak může mít negativní dopady na pokroky v rámci multilaterální liberalizace na půdě WTO. Scénáře ohledně obchodních válek mezi regionálními bloky se sice pravděpodobně nenaplní, nicméně je pravdou, že multilateralismus skýtá mnohem větší potenciální zisky než regionalismus. Zároveň dochází k roztržkám mezi obchodními bloky, jak v

⁶⁵ Krugman, Paul (1991): The Move Toward Free Trade Zones. *Economic Review*, p. 6-7.

⁶⁶ Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136.
<http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>.
25. dubna 2014.

⁶⁷ Mrlinová, Monika (2013): Multilaterální versus regionální liberalizace světového obchodu v kontextu minulosti až po současnost. *Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration*, vol. 26, no 1. s. 101.

rámci různých regionálních bloků, tak v globálním měřítku podle dělící linie rozvinutých a rozvíjejících se států, jak můžeme vidět na jednání v rámci WTO.

3.1.2 Noodle bowl effect

Termín „noodle bowl effect“ (či „spaghetti bowl effect“) označuje spleť zón volného obchodu⁶⁸. Je to situace, kdy jsou státy členy více zón volného obchodu zároveň. Dohody se navzájem prolínají a překrývají, což může způsobovat problémy. Každá zóna má svá vlastní pravidla, která jsou často nekonzistentní či dokonce protichůdná⁶⁹. Rozdíly mezi zónami v pravidlech původu, rozsahu a míře liberalizace či výjimkách z liberalizace mohou výrazně zvyšovat administrativní náklady pro využití těchto zón. Navíc taková situace může vést ke zneužívání pravidel a rozvoji korupce⁷⁰.

Motivací pro vznik zón volného obchodu, které vedou k efektu špagetové mísy, je často dominový efekt, protože státy nechtějí zůstat pozadu. Integrace v Evropě či severní Americe tak vedla k integraci v jihovýchodní Asii. Dalším důvodem je snaha států získat co nejlepší podmínky v přístupu na různé trhy. Také situace na multilaterální úrovni liberalizace státy vede k tomu, že hledají jiné cesty k odstranění překážek.

⁶⁸ Kotera, Akira. What is the „Spaghetti Bowl Phenomenon“ of FTAs? http://www.rieti.go.jp/en/columns/a01_0193.html. 25. dubna 2014.

⁶⁹ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 110.

⁷⁰ Cihelková, Eva a kol. (2010): Regionalismus a multilateralismus. Základy nového světového obchodního řádu? (Praha: C. H. Beck), s. 229.

Bhagwati, Jagdish (2008): Termites in the Trading System. How Preferential Agreements Undermine Free Trade. (New York: Oxford University Press), p. 61-71.

Vliv mohou mít i některé ekonomické faktory, například finanční krize v Asii⁷¹.

Nízká efektivita je jedním z rizik, kterému čelí státy, pokud se soustředí na zóny volného obchodu jako nástroj liberalizace trhu. Dokladem mohou být efekty špagetové mísy v Asii a Africe, kde složitá spleť zón volného obchodu nejen že nemá příliš pozitivní přínos pro své členské státy, ale často má naopak negativní dopady. Množství pravidel, která zóny volného obchodu na producenty uvalují, má za důsledek vysoké administrativní náklady, pokud by producent chtěl zónu volného obchodu využít, takže se využití zóny často nevyplatí.

Na neefektivitu zón volného obchodu, která může být až kontraproduktivní, poukazuje více autorů⁷². Pro firmy mohou náklady na administrativu často přesáhnout možné zisky z odstranění překážek obchodu⁷³. Na příkladu Asie je dobře vidět, že narůstající počet zón volného obchodu měl téměř nulový dopad na podíl vnitroregionálního obchodu na celkovém obchodu. Navíc se ukázalo, že zón volného obchodu využívá pouze malá část firem⁷⁴.

Zóny volného obchodu tak v případě, že dojde ke vzniku efektu špagetové mísy, nejsou efektivní. Naopak jsou spíše kontraproduktivní a z ekonomického hlediska jsou negativní, protože pouze navyšují

⁷¹ Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136.
<http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

⁷² Schott, Jeffrey S. (2004): Free Trade Agreements: Boon or Bane of the World Trading System? In: Schott, Jeffrey S. ed., Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities (Washington D.C.: Institute for International Economics), p. 15.

⁷³ Vanderwal, Andrew (2006): Beware of penalties from free trade agreements. International Tax Review, vol. 17, no. 6, p. 40-42.

⁷⁴ The Economist. The noodle bowl. Why Trade Agreements are All The Rage in Asia.
<http://www.economist.com/node/14384384>. 18. dubna 2014.

administrativní náklady. Přesto však kvůli proliferaci zón volného obchodu došlo ke vzniku tohoto efektu a státy jen těžko hledají řešení. Jedním z důvodů, proč státy nechaly situaci zajít tak daleko, může být krom dominového efektu i přínos zón volného obchodu pro bilaterální vztahy mezi státy. Přestože multilaterální liberalizace a s ní spojený nárůst obchodu může mít větší pozitivní dopad na omezení konfliktu než demokracie i než bilaterální liberalizace⁷⁵, zóny volného obchodu jsou flexibilnější a mohou zacílit konkrétního partnera, se kterým chce stát zlepšit své vztahy⁷⁶. Výsledkem efektu špagetové mísy je však situace, která se co do složitosti řešení příliš neliší od situace v multilaterálním přístupu. Existuje zde mnoho aktérů, kteří mají mezi sebou vyjednávat a hledat řešení k problému špagetové mísy a liberalizace trhu.

Krom neefektivity plyne ze špagetové mísy i další problém. Státy, které jsou členy mnoha různých uskupení, mají často malé kapacity, aby byly schopny plnit své závazky vyplývající z tohoto členství, které mohou být často i protichůdné. V Africe je tento problém obzvláště patrný, když některé státy nemají kapacity k naplňování závazků ani v jednom z uskupení, jichž jsou členy, natož ve všech současně⁷⁷.

Jak je vidět, efekt špagetové mísy je jedním z hlavních rizik, které se pojí s proliferací zón volného obchodu. Zároveň se jedná především o riziko pro státy, které se rozhodnou vydat cestou bilaterální liberalizace.

⁷⁵ Polachek, Solomon W. - Seiglie, Carlos (2006): Trade, Peace and Democracy: An Analysis of Dyadic Dispute. Institute for the Study of Labor Discussion Paper No. 2170.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=915360. 15. března 2014.

Hegre, Havard – Oneal, John R. - Russett, Bruce (2010): Trade does promote peace: New simultaneous estimates of the reciprocal effects of trade and conflict. Journal of Peace Research, vol. 47, no. 6, p. 771-772.

⁷⁶ Ravenhill, John. Can The TPP Resolve the 'Noodle Bowl' Problem?

<http://www.tfctn.org.sg/WP/?publications=can-the-tpp-resolve-the-%E2%80%98noodle-bowl%E2%80%99-problem>. 25. dubna 2014.

⁷⁷ UNECA. Assessing Regional Integration in Africa II. Rationalizing Regional Economic Communities. http://www.uneca.org/sites/default/files/publications/aria2_eng.pdf. 20. dubna 2014.

Kromě nízké efektivity, která se může stát až kontraproduktivní, jsou náklady firem na administrativu spojenou s využíváním zón volného obchodu natolik vysoké, že jich firmy málokdy využívají. Státy nejsou schopny plnit závazky, které plynou z jejich členství ve více různých uskupení, což dále podkopává efektivitu těchto uskupení. Přes tato rizika a nevýhody se trend proliferace zón volného obchodu nemění a další pokrok v rámci multilaterální liberalizace zatím zůstává stále v nedohlednu. Pro státy by tak bylo výhodné se při vyjednávání dalších zón volného obchodu pokusit předejít vzniku efektu špagetové mísy. Toho se dá docílit různými způsoby. Jedním z nich je vytvoření uzavřené integrace, podobně jako je tomu u Evropské Unie. Další možností je harmonizace pravidel zón volného obchodu, důraz na komplexnost dohod a jejich hloubku⁷⁸.

3.1.3 Protekcionismus

Přestože má bilaterální i multilaterální přístup k liberalizaci trhu omezovat protekcionismus, není to tak docela pravdou. I v případě multilaterální liberalizace je boj proti protekcionismu přinejmenším sporný, když se rozvinuté státy brání otevření trhu rozvíjejícím se státům, a to zejména v oblasti zemědělství a textilu, což je příčinou rozporu mezi těmito skupinami států v rámci kola Dauhá⁷⁹. V oblasti bilaterální liberalizace je pak protekcionismus podle mého názoru inherentní složkou zón volného obchodu. Zóny volného obchodu sice do jisté míry liberalizují obchod mezi svými členy, nicméně zároveň ho deformují, protože

⁷⁸ Ravenhill, John. Can The TPP Resolve the 'Noodle Bowl' Problem?

<http://www.tfctn.org.sg/WP/?publications=can-the-tpp-resolve-the-%E2%80%98noodle-bowl%E2%80%99-problem>. 25. dubna 2014.

⁷⁹ Bhandari, Surendra (2012): Doha Round Negotiations: Problems, Potential Outcomes, And Possible Implications. Trade, Law and Development, vol. 4, no. 2, p. 355-357.

liberalizace probíhá pouze selektivně. Ve skutečnosti tak tímto snižováním bariér dochází k relativnímu navyšování zbývajících bariér⁸⁰.

Tomu, že zóny volného obchodu jsou protekcionistické a diskriminační napovídá i fakt, že je pro ně ustanovena výjimka z pravidel WTO, která umožňuje státům poskytovat lepší obchodní podmínky pomocí zón volného obchodu. Přestože tato výjimka byla původně zamýšlena zejména pro Evropskou Unii⁸¹, postupně se rozšířila i mezi ostatní státy a dnes na ní stojí všechny zóny volného obchodu⁸².

Od 90. let dochází k upozadění principu nediskriminace, když se rozšiřují zóny volného obchodu. Přestože je výjimka pro zóny volného obchodu nekonzistentní s principy WTO, pravidla WTO ji povolují, protože WTO věří v důležitost ekonomické integrace na regionální úrovni⁸³. Jelikož členské státy WTO měly zájem na vytváření zón volného obchodu, bylo pro ně výhodné uplatňovat tuto výjimku v co nejširším pojetí. Z původně velice přísných podmínek pro uplatnění této výjimky se tak změnou interpretace stala pouhá formální fráze⁸⁴.

Velmi populární obchodní politiky posledních let se staly zóny volného obchodu a antidumpingová opatření. Obě tato opatření mají pozitiva i negativa. Zóny volného obchodu přinášejí deformaci trhu a

⁸⁰ Prusa, Thomas – Teh, Robert. Tilting the playing field: FTAs and the changing pattern of protection. <http://www.voxeu.org/article/do-free-trade-agreements-increase-protectionism-towards-non-members>. 20. dubna 2014.

⁸¹ Irwin, Douglas A. International Trade Agreements. <http://www.econlib.org/library/Enc/InternationalTradeAgreements.html>. 20. dubna 2014.

⁸² Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 108.

⁸³ Fotoh, Alexander A. (2012): Exceptions to and the Fate of the Most-Favored-Nation Treatment Obligation under the GATT and GATS. Munich Personal RePEc Archive Paper No. 41237. http://mpa.ub.uni-muenchen.de/41237/1/MPRA_paper_41237.pdf. 20. dubna 2014.

⁸⁴ Westberg, Johan. An Overview of the WTO Principle of MFN and Bilateral/Regional Agreements: How Does it Work? <http://www.tradeandenvironmentnexus.com/an-overview-of-the-wto-principle-of-mfn-and-bilateralregional-agreements-how-does-it-work>. 20. dubna 2014.

zároveň z něho selektivně odstraňují překážky. Antidumpingová opatření využívají státy zejména k tomu, aby zamezily přílivu levného zboží ze zemí s nízkými mzdami. V takovém případě jsou čistě protekcionistická, nicméně často se využívají. Přestože jsou často antidumpingová opatření a zóny volného obchodu zkoumány samostatně, existuje i hypotéza, že jsou propojeny. Podle ní může antidumping vést k tomu, že v zónách volného obchodu budou převažovat deformace trhu nad odstraňováním překážek. Data ukazují na to, že zóny volného obchodu diskriminují jak přímo pomocí deformace trhu tak nepřímo skrze selektivní antidumpingové aktivity. Zatímco členové zón volného obchodu jsou ušetřeni antidumpingových zásahů, nečlenové jsou jim podrobeni v ještě větší míře⁸⁵.

V dnešní době, kdy jsou státy závislé buď na importu nebo na zahraničních trzích, je protekcionismus vnímán velmi negativně. Zóny volného obchodu však dávají státům možnost, jak zlepšit pozici vlastních producentů, aniž by se uchýlovali k protekcionismu. Protekcionismus je totiž nahrazen preferencialismem⁸⁶.

Problém protekcionismu je tedy přítomen v zónách volného obchodu hned ve dvou podobách – deformace trhu a selektivní uplatňování pravidel obchodu. Krom toho, že zóny volného obchodu jsou proti myšlence nediskriminace, kterou prosazuje WTO, nemají takový dopad jako multilaterální liberalizace. Zóny volného obchodu tak vlastně jen rozšiřují hranice, ve kterých se protekcionismus uplatňuje, z hranic jednoho státu na hranice všech členů.

⁸⁵ Prusa, Thomas – Teh, Robert. Tilting the playing field: FTAs and the changing pattern of protection. <http://www.voxeu.org/article/do-free-trade-agreements-increase-protectionism-towards-non-members>. 20. dubna 2014.

⁸⁶ Abrami, Regina M. (2009): Preferential Treatment: The New Face of Protectionism? Harvard Business Review Article. <http://hbr.org/2009/07/preferential-treatment-the-new-face-of-protectionism/ar/1>. 20. dubna 2014.

3.1.4 Podkopávání systému WTO

Jak již bylo řečeno výše, existuje velká debata o tom, zda zóny volného obchodu podporují či podkopávají multilaterální liberalizaci trhu⁸⁷. Zatímco někteří autoři zastávají názor komplementarity, jiní vidí konkurenci mezi oběma směry. Výše jsem se přiklonil k autorům zastávajícím konkurenci mezi oběma směry a to z několika důvodů, mezi nimiž je nejvýraznější přechod největších podporovatelů multilaterální liberalizace k zónám volného obchodu. To v současnosti ilustruje i vyjednávání mezi USA a EU o zóně volného obchodu a zároveň vyjednávání o transpacifické zóně volného obchodu, která by mohla znamenat velkou ránu pro WTO⁸⁸.

Přestože mnozí ekonomové podporují volný trh a mnoho jich vidí multilaterální přístup jako nejlepší možnou obchodní politiku, tento konsensus neexistuje mezi politiky. Naopak od 80. let dochází k přesunu od multilaterálních dohod k zónám volného obchodu. Vystává tak otázka, zda by měl být povolen tento dvourychlostní přístup, kde některé skupiny států postupují s liberalizací rychleji skrze zóny volného obchodu, zatímco jiné zůstávají pozadu na úrovni multilaterálního vyjednávání⁸⁹.

Například podle Richarda Baldwina vede regionální integrace k podkopávání WTO. Jelikož zóny volného obchodu obcházejí multilaterální fórum liberalizace, může se stát, že pokud WTO ponechá stávající situaci proliferace zón volného obchodu bez odezvy, stane se irelevantní

⁸⁷ Cihelková, Eva a kol. (2010): Regionalismus a multilateralismus. Základy nového světového obchodního řádu? (Praha: C. H. Beck), s. 230.

⁸⁸ McKenna, Barrie. Proliferating regional deals likely nails in the coffin of global free trade. <http://www.theglobeandmail.com/report-on-business/economy/proliferating-regional-deals-likely-nails-in-the-coffin-of-global-free-trade/article11195568/>. 18. dubna 2014.

⁸⁹ Krugman, Paul (1991): The Move Toward Free Trade Zones. *Economic Review*, p. 6-7.

organizací, která neřeší problémy svých členů. Přitom má z právního hlediska podle článku 24 kompetenci v oblasti pravidel původu, nicméně dlouhodobou praxí byla tato kompetence znemožněna⁹⁰.

Na druhou stranu studie Bernarda Herze a Marco Wagnera dochází k závěru, že bilaterální liberalizace v minulosti vedla k pokroku na poli vyjednávání v rámci GATT či později WTO⁹¹. To naznačuje, že zóny volného obchodu jsou pro multilaterální liberalizaci spíše stavebními kameny než kameny úrazu.

Můžeme tedy vidět, že názory na rozmach zón volného obchodu a jejich proliferaci zejména od 90. let se různí. Podle některých autorů má negativní dopady na multilaterální liberalizaci⁹², jiní ji vidí pozitivně. Přestože zůstává otázkou, do jaké míry to ovlivní budoucnost WTO, podle současného stavu jednání se zdá, že pokrok na multilaterální scéně je vzdálen. Situace se však může obrátit a vznik různých zón volného obchodu může změnit poměr sil při vyjednávání natolik, že současné zablokování bude překonáno.

3.2 Možnosti zón volného obchodu

Zóny volného obchodu mají kromě negativ samozřejmě i pozitivní aspekty. Mezi ně patří zejména jejich snadné dojednávání, které stojí v protikladu k postupu na multilaterální úrovni. Další výhodou je spolupráce mezi státy, kterou zóny volného obchodu mohou nastartovat. Z hlediska

⁹⁰ Baldwin, Richard E. (2006): Multilateralising Regionalism. Spaghetti bowls as building blocs on the path to global free trade. *The World Economy*, vol. 29, no. 11, p. 1484-1487.

⁹¹ Herz, Bernard – Wagner, Marco (2010): Multilateralism versus Regionalism!? Bavarian Graduate Program in Economics Discussion Paper No. 89. http://www.lsw.wiso.uni-erlangen.de/BGPE/texte/DP/089_herz.pdf. 22. dubna 2014.

⁹² Bhagwati, Jagdish (2008): *Termites in the Trading System. How Preferential Agreements Undermine Free Trade.* (New York: Oxford University Press), p. 15-38.

liberalizace trhu pak je důležitou možností zón volného obchodu postupné propojování regionálních bloků, čímž by mohl vzniknout globální volný trh. Přestože s touto možností se příliš nepočítá, neustálé propojování regionálních bloků skrze další dohody o volném obchodu může nakonec vést k vytvoření globální zóny volného obchodu. Jedna z možností řešení efektu špagetové mísy nám ukazuje, že takové propojení by mohlo být možné. Vyžadovalo by sice poměrně velkou snahu států, nicméně výhodou zón volného obchodu je v tomto ohledu již zmiňovaný dominový efekt. Zóny volného obchodu tak mají přednosti, které naopak chybí WTO při vyjednávání multilaterální liberalizace.

3.2.1 Regionální propojení

V první fázi liberalizace obchodu dominovala multilaterální liberalizace, ve druhé fázi na přelomu 80. a 90. let se k ní pak přidala regionální liberalizace, jelikož GATT povoloval tyto výjimky a vytvořil pro ně vlastně rámec. S rozšiřováním agendy a počtu členů GATT/WTO pak regionální dohody poskytly snazší a rychlejší přístup na trhy obchodních partnerů⁹³. Zároveň však krom kvantitativního nárůstu zón volného obchodu probíhá i kvalitativní změna. Dochází k prohlubování integrací, rozšiřování jejich agendy, přechodu od uzavřeného regionalismu k otevřenému, poklesu vnějších bariér integrací a rostoucím počtem dohod mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi⁹⁴. Zda přijde a jak bude vypadat třetí fáze liberalizace, ukáže budoucnost. Záleží to ale především na zájmech silných aktérů mezinárodního obchodu. Zóny volného obchodu

⁹³ Mrlinová, Monika (2013): Multilaterální versus regionální liberalizace světového obchodu v kontextu minulosti až po současnost. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration, vol. 26, no 1. s. 100-101.

⁹⁴ Neumann, Pavel (2004): Nový regionalismus ve světové ekonomice. Příklad Spojených států amerických v podmínkách západní hemisféry. Mezinárodní vztahy, vol. 39, no. 4, s. 50-51.

přítom skýtají různé možnosti pro řešení současného stavu zablokování multilaterálního vyjednávání a proliferační bilaterálních dohod.

První z možností zón volného obchodu je dosáhnout tak husté sítě zón volného obchodu, že jejich propojením vznikne globální zóna volného obchodu, která by se prakticky rovnala multilaterální liberalizaci. Tato možnost čerpá z výhod zón volného obchodu oproti vyjednávání v rámci WTO, jako je například snazší vyjednání zóny volného obchodu vzhledem k nižšímu počtu aktérů⁹⁵, snazší průchodnost na domácí půdě díky nižšímu odporu zainteresovaných skupin⁹⁶, nebo dominový efekt, který způsobuje, že státy nechtějí zůstat v integraci pozadu a postupně se snaží k integraci připojit nebo nastartovat vlastní integraci⁹⁷.

Na druhou stranu je při tomto řešení třeba dbát na různé zájmové skupiny, které se mohou snažit udržet liberalizaci obchodu skrze zóny volného obchodu na půl cesty, aby nedošlo k multilaterální liberalizaci. Tímto způsobem by si tyto skupiny udržely výhodné postavení, které jim zóny volného obchodu zajišťují oproti nečlenským státům a jiným odvětvím. Takové jednání sice není dobré z hlediska ekonomiky, nicméně udržování deformace obchodu se zájmovým skupinám politicky vyplatí⁹⁸.

⁹⁵ Bergsten, Fred C. (1996) Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Institute for International Economics Working Paper. <http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=171>. 14. března 2014.

⁹⁶ Winters, Alan L. (1996): Regionalism versus Multilateralism. Policy Research Dissemination Center Policy Research Working Paper 1687. <ftp://ftp.icesi.edu.co/cramirez/Versionados/bloques/S05.Integracion%20regional%20y%20globalizacion/Regionalism%20versus%20multilaterism.pdf>. 21. dubna 2014.

⁹⁷ Baldwin, Richard E. – Jaimovich, Dany. Contagious FTAs: New evidence on the domino theory of regionalism. <http://www.voxeu.org/article/contagious-ftas-new-evidence-domino-theory-regionalism>. 20. dubna 2014.

⁹⁸ Winters, Alan L. (1996): Regionalism versus Multilateralism. Policy Research Dissemination Center Policy Research Working Paper 1687. <ftp://ftp.icesi.edu.co/cramirez/Versionados/bloques/S05.Integracion%20regional%20y%20globalizacion/Regionalism%20versus%20multilaterism.pdf>. 21. dubna 2014.

Argument regionálního propojení tak v zásadě odpovídá na argument ohledně možného vzniku regionálních bloků, mezi kterými budou probíhat obchodní války. Předpokládá však, že místo obchodních válek dojde mezi regionálními bloky ke spolupráci a propojení, ze kterého postupně vznikne globální zóna volného obchodu. Jak jsme mohli vidět, oproti multilaterálnímu postupu v rámci WTO má tato metoda liberalizace několik výhod. Mezi ně patří zejména jednoduchost jejich uzavírání a dominový efekt, který způsobuje zrychlování integrace, zatímco multilaterální liberalizace má spíše tendenci zpomalovat. Přestože zisky ze vzniku a propojování zón volného obchodu by v takovém případě přicházely pomalu a po malých dávkách, je tato možnost stále uskutečnitelnější právě v souvislosti se zpomalujícím se tempem multilaterální liberalizace.

3.2.2 Podpora spolupráce v regionu

Dalším důležitým aspektem zón volného obchodu je podpora spolupráce v regionu skrze těsnější vazby mezi jednotlivými státy. Netýká se to však pouze států, které jsou ve stejném regionu. Vztahy mezi státy se posilují v souvislosti s růstem obchodu, který zóny volného obchodu usnadňují. Při zdvojnásobení obchodu může podle některých výzkumů dojít ke snížení rizika vypuknutí války o 20%⁹⁹.

Přestože tedy podle některých ekonomů multilaterální liberalizace přináší větší pozitiva než zóny volného obchodu¹⁰⁰, můžeme zóny volného

⁹⁹ Polachek, Solomon W. - Seiglie, Carlos (2006): Trade, Peace and Democracy: An Analysis of Dyadic Dispute. Institute for the Study of Labor Discussion Paper No. 2170. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=915360. 15. března 2014.

¹⁰⁰ Vamvakidis, Athanasios (1998): Regional Trade Agreements Versus Broad Liberalization: Which Path Leads to Faster Growth? International Monetary Fund Working Paper. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9840.pdf>. 15. března 2014.

obchodu stále považovat za nástroj zahraniční politiky. Příkladem mohou být zejména zóny volného obchodu uzavřené Spojenými státy s Izraelem či státy jihovýchodní Asie. Zóny volného obchodu mají vliv jak na vztahy mezi státy, tak na obchod, který se mezi nimi uskutečňuje¹⁰¹. Zároveň mají vliv také na ostatní státy skrze dominový efekt a na multilaterální liberalizaci.

Země sdružené v zóně volného obchodu, zejména pak země rozvojové, mají díky sblížení se zeměmi sobě podobnými lepší příležitost hájit společně své zájmy na půdě WTO v rámci multilaterálního vyjednávání o liberalizaci¹⁰². Drží-li tyto země pohromadě, mají totiž šanci vyrovnat se silnějším hráčům ze západu. Pokud se však mezi sebou nedohodnou, západní země na ně snadno uplatní své páky a rozvojové země se musí podřít¹⁰³.

Zóny volného obchodu tak mohou usnadnit vyjednávání na půdě WTO, neboť státy mohou vystupovat společně jako skupiny. Tímto snížením účastníků se vyjednávání zefektivňuje. Navíc lze s určitými skupinami států vyjednávat o pravidlech, která by u jiných států byla neprůchodná. Tím dochází k uvolňování obchodu nad rámec povinností daných WTO. V některých případech pak tato opatření jsou nakonec zahrnuta i do multilaterálního systému¹⁰⁴.

Zefektivnění vyjednávání a posouvání liberalizace za hranici multilaterálního přístupu jsou tedy způsoby, jakými mohou zóny volného

¹⁰¹ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 104.

¹⁰² Mansfield, Edward D. - Reinhardt, Eric (2003): Multilateral Determinants of Regionalism: The Effects of GATT/WTO on the Formation of Preferential Trading Agreements. International Organization, vol. 57, no. 4, p. 835.

¹⁰³ Oxfam International. Regional Trade Agreements.

<http://www.oxfam.org/en/campaigns/trade/riggedrules/rtas>. 22. dubna 2014.

¹⁰⁴ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 110.

obchodu podpořit multilaterální liberalizaci. Oba tyto přínosy jsou dány spoluprací států v rámci zón volného obchodu. Aby však zóny volného obchodu multilaterální liberalizaci nepodkopávaly, je třeba, aby se státy nesnažily udržet si privilegia, která jim sjednané zóny volného obchodu poskytují nad rámec multilaterálního přístupu, a byly ochotny se jejich částí vzdát, aby bylo možno dosáhnout pokroku na půdě WTO.

3.2.3 Postupná liberalizace

Jak jsme již řekli, zóny volného obchodu mají výhodu oproti multilaterální liberalizaci, protože mají menší počet členů a kladou mnohem menší nároky na vyjednávání. Zóny volného obchodu se tak mohou pozvolna rozšiřovat a zahrnovat stále více zemí a odvětví, až zahrnou všechny země a všechna odvětví, čímž se efektivně vyrovnají multilaterální liberalizaci.

Odstraňování překážek obchodu však není jediným důvodem, proč zóny volného obchodu zaznamenaly tak obrovský nárůst při pomalém tempu multilaterální liberalizace. Zaseknuté vyjednávání v rámci WTO má i další důsledky pro mezinárodní obchod, které vedou státy k zakládání zón volného obchodu. Uvědomíme-li si, že poslední kolo vyjednávání bylo uzavřeno v roce 1994¹⁰⁵, je jasné, že posledních dvacet let vývoje zůstává ze strany WTO bez adekvátní odezvy. Státy tak cítí nutnost aktualizovat obchodní pravidla v souvislosti s vývojem obchodních praktik a politik¹⁰⁶. Jak jsme již řekli, tato pravidla se pak často mohou stát součástí dalších multilaterálních dohod. Příkladem můžou být pravidla

¹⁰⁵ World Trade Organization. The Uruguay Round.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact5_e.htm. 22. dubna 2014.

¹⁰⁶ Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), s. 110.

týkající se služeb či elektronického obchodování¹⁰⁷. K aktualizaci pravidel obchodu mohou posloužit právě zóny volného obchodu, které jsou mnohem flexibilnější než celosvětové obchodní fórum¹⁰⁸. Přestože někteří autoři uznávají, že zóny volného obchodu jsou druhé nejlepší řešení liberalizace trhu¹⁰⁹, zároveň ale často podotýkají, že je to v současné době nejlepší řešení, kterého jsou státy schopny hmatatelně dosáhnout¹¹⁰.

Vzhledem k pomalému postupu multilaterální liberalizace a současné situaci vyjednávání v rámci kola Dauhá je pro státy jistější vydat se cestou zón volného obchodu, které mohou poměrně snadno uzavřít. V rámci těchto zón navíc mohou dosáhnout lepších podmínek než skrze multilaterální liberalizaci. Odstraněno může být více bariér, integrace může být hlubší. Navíc mohou úspěšné zóny volného obchodu ukázat státům, které se zdráhají liberalizovat, že volný trh je pro ekonomiku přínosný. Tím mohou podpořit i multilaterální liberalizaci.

Podle studie Bernarda Herze a Marco Wagnera zóny volného obchodu nejenže nemají negativní vliv na multilaterální liberalizaci obchodu, ale naopak ji ještě podporují, neboť multilaterální vyjednávání reaguje na liberalizaci skrze zóny volného obchodu pozitivně. Zóny volného obchodu tak slouží jako stavební bloky multilaterální liberalizace. Zároveň došli k závěru, že v opačném směru tento vliv neplatí, tedy že

¹⁰⁷ Schott, Jeffrey S. (2004): Free Trade Agreements: Boon or Bane of the World Trading System? In: Schott, Jeffrey S. ed., Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities (Washington D.C.: Institute for International Economics), p. 12-13.

¹⁰⁸ Ewing-Chow, Michael (2010): Multilateral or regional – WTO „and/or“ FTAs? An academic's view of the trenches. In: Liang, Margaret – Lim, Chin Leng eds. Economic Diplomacy. Essays and Reflections by Singapore's Negotiators (World Scientific), p. 263-264.

¹⁰⁹ Schott, Jeffrey S. (2004): Free Trade Agreements: Boon or Bane of the World Trading System? In: Schott, Jeffrey S. ed., Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities (Washington D.C.: Institute for International Economics), p. 27-28.

¹¹⁰ Ewing-Chow, Michael (2010): Multilateral or regional – WTO „and/or“ FTAs? An academic's view of the trenches. In: Liang, Margaret – Lim, Chin Leng eds. Economic Diplomacy. Essays and Reflections by Singapore's Negotiators (World Scientific), p. 261-262.

multilaterální liberalizace nepodporuje liberalizaci regionální¹¹¹. Na druhou stranu je obecně přijímáno, že pomalé tempo multilaterální liberalizace je jednou z příčin překotného nárůstu počtu zón volného obchodu¹¹².

Pragmatičtěji se k regionalismu staví například Richard Baldwin, který říká, že regionalismus nelze zvrátit, protože je příliš rozsáhlý. Ve světě existuje příliš velké množství jednostranných, dvoustranných a vícestranných dohod, které se s největší pravděpodobností ještě rozšíří. Zároveň však vidí nedostatky, které vyplývají z této směsi dohod, které vytváří různé regionální bloky. Říká proto, že nejlepší by bylo propojit tyto bloky, tedy multilateralizovat regionalismus. Zároveň předkládá návrhy na řešení této situace WTO, která by podle něj měla tuto situaci akceptovat a pracovat s ní, aby k propojení bloků došlo. V minulosti přitom již došlo k multilateralizaci regionalismu na lokální úrovni v širokém spektru odvětví a na globální úrovni v jednom odvětví. WTO přitom v prvním případě hrála pouze roli pozorovatele, což vedlo ke vzniku uzavřené integrace, která měla negativní dopad na nečlenské státy. Ve druhém případě pak participovala aktivně a vznikla tak otevřená dohoda bez negativních dopadů. WTO by tak měla podle Baldwina využít těchto zkušeností a měla byt začít podnikat kroky v souvislosti s proliferační zón volného obchodu, jinak by se mohla stát irelevantní organizací¹¹³. Vyjednávání zón volného obchodu

¹¹¹ Herz, Bernard – Wagner, Marco (2010): Multilateralism versus Regionalism!? Bavarian Graduate Program in Economics Discussion Paper No. 89. http://www.lsw.wiso.uni-erlangen.de/BGPE/texte/DP/089_herz.pdf. 22. dubna 2014.

¹¹² Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136. <http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

¹¹³ Baldwin, Richard E. (2006): Multilateralising Regionalism. Spaghetti bowls as building blocs on the path to global free trade. *The World Economy*, vol. 29, no. 11, p. 1451-1489.

také mohlo státům pomoci ve vytváření kapacit pro vyjednávání v rámci WTO¹¹⁴.

Vezmeme-li v potaz, že čtyři největší zóny volného obchodu (EU, NAFTA, MERCOSUR a ASEAN) zastávají zhruba 60% světového dovozu a vývozu, je vidět, že regionální uskupení nejsou pouze výjimkou z WTO, nýbrž že existují jako paralely multilaterální liberalizace, se kterými je nutno počítat¹¹⁵. Vzhledem k pozici zón volného obchodu se tedy již nelze ptát, zda volit regionalismus nebo multilateralismus, nýbrž zda bude existovat regionalismus i multilateralismus či nikoliv, jelikož oba tyto směry vedou k liberalizaci obchodu. Vzhledem k situaci ve vyjednávání WTO se zatím zdá, že zóny volného obchodu mají v tomto ohledu výhodu, nicméně tato situace se může kdykoliv změnit, což by vedlo k přehodnocení celé problematiky. Důležitý je však také rozdíl mezi uzavřenými a otevřenými zónami volného obchodu¹¹⁶.

Jak jsme tedy viděli, existují argumenty, které říkají, že zóny volného obchodu mohou v konečném důsledku vést ke globálnímu volnému trhu. Skutečnost se sice ukáže až časem, nicméně můžeme předvídat, jakým způsobem se situace vyvine na základě různých faktorů. Pakliže WTO nebude reagovat na proliferaci a nárůst důležitosti zón volného obchodu, hrozí poměrně výrazné riziko, že se jako organizace stane irelevantní a státy se plně soustředí na zóny volného obchodu. Ty jim totiž umožňují snadnější a flexibilnější vyjednávání. Zároveň má však WTO možnost podpořit propojení regionálních bloků, které by vytvořily

¹¹⁴ Ewing-Chow, Michael (2010): Multilateral or regional – WTO „and/or“ FTAs? An academic's view of the trenches. In: Liang, Margaret – Lim, Chin Leng eds. Economic Diplomacy. Essays and Reflections by Singapore's Negotiators (World Scientific), p. 264.

¹¹⁵ Matsushita, Mitsuo (2010): Proliferation of Free Trade Agreements and Development Perspectives. Law and Development Institute Conference Draft.
<http://www.lawanddevelopment.net/img/matsushita.pdf>. 24. června 2014.

¹¹⁶ Ewing-Chow, Michael (2010): Multilateral or regional – WTO „and/or“ FTAs? An academic's view of the trenches. In: Liang, Margaret – Lim, Chin Leng eds. Economic Diplomacy. Essays and Reflections by Singapore's Negotiators (World Scientific), p. 266-268.

globální volný trh, pokud využije svých možností a poučí se z předchozích případů. Nelze však vyloučit ani možnost průlomu při vyjednávání v rámci WTO, který by vedl k návratu k multilaterálnímu přístupu k liberalizaci. Přestože všechny členské státy mají zájem na liberalizaci trhu, jejich rivalita a neochota spolupracovat tak může vést až k rozpadu platformy pro multilaterální vyjednávání či k jejímu upozadění.

4 NOODLE BOWL EFFECT V ASII

Termín efekt špagetové mísy („spaghetti bowl effect“ či v asijském kontextu „noodle bowl effect“) byl poprvé použit Jagdishem Bhagwatim v roce 1995 a označoval spleť zón volného obchodu¹¹⁷. Tento termín však doznal poměrně významných změn a specifikací, jak se situace zón volného obchodu vyvíjela v souvislosti s jejich nárůstem a vznikem nových případů špagetové mísy, které bylo nutno postihnout. Definice z roku 2001 pak říká, že „efekt špagetové mísy označuje zvýšené náklady na podnikání a snížení prosperity v souvislosti s odklonem obchodu z důvodů nesouladu mezi různými prvky zón volného obchodu. Mezi ty patří například různé harmonogramy odstraňování překážek, různá pravidla původu, výjimky, kolidující standardy či rozdíly v pravidlech pro anti-dumpingovou politiku a další otázky“¹¹⁸.

V naší práci se budeme zabývat situací v Asii, která dle mého názoru poměrně dobře vystihuje rizika zón volného obchodu, a to i pro poměrně ekonomicky vyspělé a dobře fungující státy¹¹⁹. Zároveň ale také případ Asie ukazuje možná řešení efektu špagetové mísy a možnosti zón volného obchodu při snaze o globální volný trh. Nejprve se zaměříme na to, co je to efekt špagetové mísy v kontextu východní Asie, dále si ukážeme, jak tento efekt vznikl, jaké jsou jeho důsledky, jaká možná řešení existují a nakonec shrneme, co z tohoto případu plyne pro zóny volného obchodu z hlediska jejich rizik a možností při liberalizaci trhu.

¹¹⁷ Kotera, Akira. What is the „Spaghetti Bowl Phenomenon“ of FTAs?
http://www.rieti.go.jp/en/columns/a01_0193.html. 25. dubna 2014.

¹¹⁸ Menon, Jayant (2008): Dealing with the Proliferation of Trade Agreements. Asia-Pacific Economic Cooperation Discussion Paper No. 60.
<http://www8.gsb.columbia.edu/apec/sites/apec/files/files/discussion/60Menon.pdf>. 17. července 2014.

¹¹⁹ V protikladu k efektu špagetové mísy v Africe, kde se nachází mnoho slabých a rozpadlých států, které nemají dostatečné kapacity na plnění základních funkcí státu, takže je pouze logické, že ekonomická a jiná uskupení, která jim přidávají agendu, mají negativní dopady.

Zatímco v roce 1991 bylo ve východní Asii pouze šest zón volného obchodu, v roce 1999 jich bylo již 42 a v roce 2009 tento počet narostl již na 166 zón volného obchodu a dalších 62 jich bylo v různých fázích vyjednávání. Zóny volného obchodu do značné míry přešly z oblasti ekonomiky i do oblasti politiky, což ilustrují i zóny volného obchodu mezi Čínou a Taiwanem¹²⁰. Podle jiných údajů pak bylo v roce 2013 aktivních 109 zón volného obchodu a dalších 148 bylo v různých fázích vyjednávání¹²¹. K tomuto počtu zón volného obchodu přispívá značnou měrou ASEAN, který nemá jednu zónu volného obchodu, ale sestává se z bilaterálních úmluv mezi všemi svými členy. Dohody mezi ASEANem a dalšími státy (Čína, Japonsko, Jižní Korea) jsou pak bilaterálními dohodami mezi členy ASEANu a daným státem. Navíc tyto dohody nejsou totožné, takže exportér musí zohlednit, do které země vyváží, přestože jsou obě členy zóny volného obchodu ASEANu (AFTA). Podobnost těchto dohod je pak dána tím, že ASEAN reguluje pravidla původu a některé další otázky¹²².

Bhagwati se při popisu efektu špagetové mísy soustředil především na pravidla původu (rules of origin), která jsou v rámci režimu Světové obchodní organizace zbytečná, neboť všechny členské státy mají stejné podmínky při obchodování zboží a služeb. V zónách volného obchodu nicméně dochází k preferenčnímu zacházení, které zvýhodňuje členy těchto zón, což znamená, že pravidla původu jsou potřebná, aby

¹²⁰ The Economist. The Noodle Bowl. Why Trade Agreements Are All The Rage in Asia. <http://www.economist.com/node/14384384>. 25. dubna 2014.

¹²¹ Rozdíly mohou být dány započítáváním různých států a rozdílnými kritérii pro zóny volného obchodu, které jsou započítávány jako bilaterální a aktivní. Asia Regional Integration Center (2013): Multilateralizing Asian Regionalism: Approaches to Unraveling the Asian Noodle Bowl. Asian Economic Integration Monitor. http://aric.adb.org/pdf/aeim/AEIM_2013March_SpecialChapter.pdf. 25. dubna 2014.

¹²² Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome. <http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publication%20Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf>. 25. dubna 2014.

nedocházelo ke zneužívání těchto výhod. Tato pravidla původu však podle Bhagwatiho negativně ovlivňují ekonomickou efektivitu procesu výroby zboží v Asii¹²³.

Tomuto procesu se někdy říká továrna Asie (Factory Asia), jelikož státy východní Asie se specializují na různé části výrobního procesu, což vede k vysoké efektivitě výroby. Tyto státy jsou zároveň ekonomicky závislé na fungování asijské továrny. Ve východní Asii však chybí autorita, která by dohlížela na fungování této továrny. Jelikož tyto státy snížily své obchodní bariéry unilaterálně, nejsou vázány WTO a mohou je opět zvýšit. To může být problém při napjatých situacích mezi státy, ve kterých chybí instituce, která by je řešila¹²⁴.

Podle Bhagwatiho je taková síť vytvořená pomocí zón volného obchodu umělá a není ekonomicky efektivní. Když pak firmy využívají zvýhodněné podmínky, které jim poskytují zóny volného obchodu, aby co nejvíce snížily cenu, výrobky či části výrobků putují zónami volného obchodu a vytvoří přitom sérii čar, které se protínají, čímž vznikne pomyslná špagetová mísa¹²⁵.

O efektu špagetové mísy probíhala debata a zatímco odpůrci, kteří byli ovlivněni právě Bhagwatim, tvrdili, že síť zón volného obchodu v Asii je příliš komplikovaná a různá pravidla původu a cla jsou pro firmy příliš velkou zátěží, zastánci argumentovali tím, že v situaci, kdy kolo Dauhá stagnuje, dobře projednané zóny volného obchodu mohou prohloubit regionální liberalizaci, která bude později sloužit jako stavební blok pro

¹²³ Kotera, Akira. What is the „Spaghetti Bowl Phenomenon“ of FTAs?
http://www.rieti.go.jp/en/columns/a01_0193.html. 25. dubna 2014.

¹²⁴ Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome.
<http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publications/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf>. 25. dubna 2014.

¹²⁵ Kotera, Akira. What is the „Spaghetti Bowl Phenomenon“ of FTAs?
http://www.rieti.go.jp/en/columns/a01_0193.html. 25. dubna 2014.

multilaterální liberalizaci¹²⁶. Někteří autoři však zóny volného obchodu ve východní Asii označují spíše za strategicko-politické dohody, které se ekonomiky a obchodu dotýkají pouze okrajově a jsou špatné kvality. Pro firmy, které měly být příjemci výhod plynoucích z těchto zón, jsou tak zbytečné a firmy jsou k nim lhostejné. Na to ukazuje velmi nízká míra využití těchto zón, a to jak v absolutních tak v relativních číslech v porovnání s jinými světovými regiony¹²⁷.

4.1 Příčiny vzniku

Východní Asie tedy zaznamenala proliferační zón volného obchodu, která začala pozvolna v 90. letech a naplno se projevila po roce 2000. Richard Baldwin rozlišuje tři fáze regionalismu ve východní Asii. První z nich začíná v polovině 80. let a jedná se o jednostranné omezování obchodních překážek, jejichž příčinou je nárůst vnitroregionálního obchodu a vznik asijské továrny. Druhá fáze probíhá od roku 1990 do roku 2000, během níž začaly vznikat první zóny volného obchodu jako AFTA či APEC, přičemž ale stále docházelo k jednostrannému omezování obchodních bariér. Třetí fáze, která začíná po roce 2000, je pak doménou regionalismu a zón volného obchodu. Během této fáze dochází ke spuštění dominového efektu vytváření zón volného obchodu¹²⁸.

¹²⁶ Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136.

<http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

¹²⁷ Ravenhill, John. Can The TPP Resolve the 'Noodle Bowl' Problem?

<http://www.tfctn.org.sg/WP/?publications=can-the-tpp-resolve-the-%E2%80%98noodle-bowl%E2%80%99-problem>. 25. dubna 2014.

¹²⁸ Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome.

<http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publication>

Příčin této proliferace bylo hned několik, přičemž pro různé státy měly různou důležitost. Důležitým faktorem pro enormní nárůst počtu zón volného obchodu nicméně byla situace vyjednávání na půdě WTO v rámci kola Dauhá. Jelikož tato vyjednávání postupovala pomalu, státy začaly ztrácet trpělivost a hledaly jiný způsob, jak získat výhody liberalizace obchodu. Tím se proliferace zón volného obchodu značně urychlila¹²⁹. Důvody, které státy tlačily k vytváření těchto zón, byly čtyři.

Prvním z nich byla prohlubující se vzájemná ekonomická závislost států, které tvořily asijskou továrnu. Narůstající objem obchodu a zahraničních investic vyžadoval další omezování obchodních překážek a také harmonizaci politik, standardů a pravidel, které se týkaly obchodu a zahraničních investic. Zóny volného obchodu v tomto ohledu mohly státům poskytnout omezení obchodních bariér a prohloubení zavedených výrobních linek v regionu¹³⁰.

Druhým důvodem pak byla asijská finanční krize v letech 1997-1998, která ukázala, že je třeba, aby asijské státy spolupracovaly v otázkách obchodu a investic, aby zajistily růst a stabilitu. Jelikož existující regionální organizace tento problém neadresovaly, státy se obrátily k zónám volného obchodu, které podporují spolupráci¹³¹. Tato krize otřásla asijskými rozvojovými strategiemi a důrazem na evropské a americké trhy a vytvořila určitou sounáležitost mezi elitami států. Zároveň došlo k

[s/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf](#). 25. dubna 2014.

¹²⁹ Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Dealing with the „noodle bowl“ of Asia's free trade agreements. <http://www.asiathways-adbi.org/2012/04/dealing-with-the-noodle-bowl-of-asias-free-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

¹³⁰ Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136. <http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

¹³¹ Tamtéž.

eliminaci nekonkurenceschopných firem, které často požívaly vysokých stupňů ochrany. Jelikož po krizi zůstaly firmy, které byly poměrně konkurenceschopné, existoval malý odpor k další liberalizaci obchodu. Také se ukázalo, že APEC není vhodnou organizací pro regionální spolupráci a Čína, která byla touto krizí relativně nezasažena, zlepšila své postavení v rámci regionu¹³².

Třetím důvodem pro vznik zón volného obchodu byla integrace v ostatních částech světa, zejména v Evropě a severní Americe. Asijské státy se obávaly existence těchto dvou silných bloků, které by mohly ovlivňovat nastavování pravidel v rámci globálního obchodního systému na úkor Asie. Navíc si uvědomovaly potřebu integrace, která by zvýšila jejich globální konkurenceschopnost a zlepšila postavení při vyjednávání. Zóny volného obchodu umožňují státům překonat období, kdy multilaterální liberalizace postupuje pomalu a členové, kteří v rámci těchto zón komunikují, pak snáze artikulují společné zájmy na multilaterálním fóru¹³³.

S Čínou souvisí i poslední důvod, kterému se budeme věnovat, a tím je její přístup k WTO, který byl v té době na dohled. Tato vidina udělala z Číny mnohem atraktivnější zemi pro zahraniční investice a podnikání, jelikož by Čína začala požívat výhody plynoucí z členství ve WTO, zejména snížení cel skrze princip nediskriminace. To mohlo být pro některé jiné státy v regionu příčinou k obavám. Pomyslnou poslední kapkou, která spustila lavinu zón volného obchodu pak byla jednání mezi

¹³² Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome.

<http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publications/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf>. 25. dubna 2014.

¹³³ Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136.

<http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

Čínou a ASEANem o zóně volného obchodu, která začala v roce 2000. Ekonomickou strategií Číny bylo dostat se do sporu s ostatními státy, takže když viděla, že její úspěch v lákání investorů je ASEANem vnímán jako hrozba, nabídla mu obchodní dohodu. Tento krok byl ASEANem vítán a tato dohoda vedla k dalším mnoha dohodám jak v rámci ASEANu, tak mezi ostatními státy v regionu, zejména vyspělými ekonomikami jako jsou Japonsko či Jižní Korea¹³⁴.

Jak jsme již řekli, výsledkem byl vznik mnoha desítek bilaterálních zón volného obchodu, které se protínaly a překrývaly, aniž by byly nějakým způsobem harmonizovány. Některé z nich sice díky ASEANu dodržovaly stejná pravidla, nicméně to situaci příliš nezlepšilo. Zaměříme se teď na to, jaké měl efekt špagetové mísy v Asii důsledky.

4.2 Důsledky

Mezi důsledky zón volného obchodu v Asii rozhodně nemůžeme řadit navýšení obchodu v rámci regionu v porovnání s celkovým obchodem asijských států. V absolutním měřítku sice obchod rostl, nicméně tento trend je dlouhodobý a téměř všudypřítomný. Ve skutečnosti podíl vnitroregionálního obchodu v Asii stoupl již v 80. letech z asi 30 % na zhruba 50 % na počátku let 90. Od té doby však zůstává takřka neměnný (s výjimkou výkyvu v období finanční krize) až do současnosti¹³⁵. Za tímto růstem však stálo oslabení komparativní výhody

¹³⁴ Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome.

<http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publication/s/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf>. 25. dubna 2014.

¹³⁵ Zebergs, Harm (2004): Intraregional Trade in Emerging Asia. International Monetary Fund Policy Discussion Paper. <http://core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/7195186.pdf>. 25. dubna 2014.

Japonska oproti ostatním zemím, snížení nákladů na dopravu a komunikaci a ekonomický vzestup Číny. Tyto faktory pak vedly ke vzniku továrny Asie a jednostrannému odstraňování obchodních bariér v první fázi asijského regionalismu¹³⁶. Zóny volného obchodu tedy nepřispěly k navýšení vnitroregionálního obchodu ani obchodu jako takového, jak bývá často uváděno při jejich obhajobě postavené na liberální ekonomii.

Co se týče továrny Asie, zóny volného obchodu na ni mají velmi malý dopad, jelikož tento jev vznikl ještě před proliferací zón volného obchodu a v současnosti většina zásadního zboží je již obchodována bezcelně v rámci Dohody o informačních technologiích (Information Technology Agreement) či skrze jiné možnosti. Co však může mít dopad, jsou zóny volného obchodu mezi regiony, které mohou navýšit poptávku po hotových výrobcích. Podpora zón volného obchodu tedy nevede k podpoře továrny Asie, která je zodpovědná za podstatnou část ekonomiky zemí, kterých se týká¹³⁷.

Mezi negativa plynoucí z vysokého počtu zón volného obchodu patří rozdílnost implementace pravidel těchto zón a rozdílné harmonogramy omezování cel. Zatímco některé zóny volného obchodu pracují se

Athukorala, Prema-chandra – Kohpaiboon, Archanun (2009): Intra-Regional Trade in East Asia: The Decoupling Fallacy, Crisis, And Policy Challenges. Aisan Development Bank Institute Working Paper No. 177.

<http://www.adbi.org/files/2009.12.11.wp177.intra.regional.trade.east.asia.pdf>. 25. dubna 2014.

Například v roce 2007 se pohyboval na 54 %.

Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Tangled up in trade? The „noodle bowl“ of free trade agreements in East Asia. <http://www.voxeu.org/article/noodle-bowl-free-trade-agreements-east-asia>. 25. dubna 2014.

¹³⁶ Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome.

[http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publication s/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome %20%28baldwin%29.pdf](http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publication%20s/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf). 25. dubna 2014.

¹³⁷ Menon, Jayant. Can FTAs Support 'Factory Asia'? <http://www.voxeu.org/article/can-ftas-support-factory-asia>. 25. dubna 2014.

seznamem zboží, na které se preferenční výhody vztahují, jiné naopak sestavují seznam zboží, které nebude výhody požívat. Stejně tak v mnoha zónách byly uplatněny různé harmonogramy pro vyspělejší členy a méně vyspělé členy, kteří měli na odstranění cel delší časové období¹³⁸.

V obecnější rovině platí, že s rostoucím počtem zón volného obchodu se snižuje jejich výhodnost, protože se snižuje exkluzivita výhod, které poskytují svým členům a zároveň rostou náklady na jejich administraci, vyjednávání a uzavírání. Z tohoto argumentu pak vyplývá, že státy se v mezním okamžiku, kdy se střetne snižující se výhodnost zón volného obchodu a zvyšující se náklady na jejich administraci, obrátí zpět k multilaterální liberalizaci jakožto výhodnější alternativě¹³⁹.

Dalším prvkem zón volného obchodu je rozdílné omezování cel pro různé produkty. Zatímco elektronika je v rámci zón zvýhodňována pouze zanedbatelně, v jiných odvětvích se cla snižují i o 25 %. Stejně tak se liší i administrativní systémy a pravidla původu napříč zónami a produkty. Zatímco některé země využívají elektronický systém spadající do soukromé sféry, jiné se spoléhají na papírovou podobu řízenou veřejnými institucemi. Při velkém množství zón volného obchodu způsobuje velké množství různých pravidel a podmínek problémy firmám, jelikož jsou nepřehledná a vyžadují od firem vynaložení nemalého úsilí k jejich pochopení a splnění¹⁴⁰.

¹³⁸ Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136.
<http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

¹³⁹ Petri, Peter A. (2008): Multitrack Integration in East Asian Trade: Noodle Bowl or Matrix? East-West Center Analysis No. 86.
<http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/api086.pdf> 25. dubna 2014.

¹⁴⁰ Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136.
<http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>.

Různé průzkumy, které vytvořili Masahiro Kawai a Ganeshan Wignaraja, ukazují, do jaké míry firmy využívají zvýhodněných cel v rámci zón volného obchodu ve východní Asii, zda množství různých pravidel firmám působí potíže a zda zvyšuje náklady. Výsledky ukázaly, že zóny volného obchodu využívala v roce 2009 asi čtvrtina firem a další čtvrtina měla v plánu je využívat. Nejvíce využívaly zón firmy z Číny, kde produkční sítě vyžadovaly export zboží, Japonska, kde se nachází velké firmy a existuje vládní poradenská instituce, a Thajska, které se spoléhá na zóny volného obchodu a je orientováno na export. Menší využití pak bylo u Jižní Korey, která první zónu volného obchodu uzavřela v roce 2004, Filipín, které se soustředí na málo zvýhodněnou elektroniku, a Singapuru, který je otevřený a zvýhodnění je pro firmy nízké. Co se týče nákladů, tak zhruba 20 % firem uvedlo, že množství různých pravidel původu výrazně zvýšilo jejich náklady¹⁴¹. V roce 2012 pak další průzkum ukázal, že zón volného obchodu využívala již téměř třetina firem a přes 50 % je mělo v plánu využívat. Zároveň firmy uvedly, že největším problémem je nedostatek informací, nikoliv samotný efekt špagetové mísy. Lepší podpora firem a poradenství při využívání zón volného obchodu a konzultace při vyjednávání zón volného obchodu by pak zvýšily využití preferenčních výhod v rámci zón volného obchodu¹⁴².

Také je třeba uvést, že v oblasti východní Asie je tradičně nízká využívanost zón volného obchodu. AFTA, která vznikla v 90. letech, rovněž čelila tomuto problému, přestože tehdy se ještě nedalo hovořit o efektu špagetové mísy. V rámci ASEANu se podíl obchodu, který byl uskutečněn na základě preferenčních cel, pohyboval na konci 90. let pod

25. dubna 2014.

¹⁴¹ Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Tangled up in trade? The „noodle bowl“ of free trade agreements in East Asia. <http://www.voxeu.org/article/noodle-bowl-free-trade-agreements-east-asia>. 25. dubna 2014.

¹⁴² Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Dealing with the „noodle bowl“ of Asia's free trade agreements. <http://www.asiathways-adbi.org/2012/04/dealing-with-the-noodle-bowl-of-asias-free-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

třemi procenty. Exportéři raději zaplatili cla, než aby podstupovali administrativní náklady a lhůty, které vyžadovala AFTA. Obdobně nízké je i využití vnějších preferencí, kdy asi 11 % exportů z AFTA do Thajska a asi 4 % exportů z Malajsie do AFTA využilo preferenčního zacházení v roce 2002. Přitom v Evropě je využití zón volného obchodu pod 50 % považováno za velmi nízké. Takto nízká čísla jsou nicméně dána převážně obecně nízkými obchodními překážkami asijských států a také velmi nízkým zvýhodněním v rámci AFTA. To se u velké části zboží obchodovaného v rámci ASEANu (elektronika, paliva) pohybovalo pod dvěma procenty. Tím pádem se vyplatilo zaplatit clo, než se vystavovat administrativním nákladům a zdržení při využití zóny volného obchodu¹⁴³.

Můžeme tedy vidět, že existuje vzestupná tendence využívání zón volného obchodu ve východní Asii, přestože zde existuje efekt špagetové mísy a zón volného obchodu neustále přibývá, což by mělo tento jev dále zhoršovat. Kawai a Wignaraja dochází k závěru, že špagetová mísa nemá tak negativní dopady, jak se předpokládalo a hlavním problémem je nedostatek informací¹⁴⁴. Zdá se tedy, že efekt špagetové mísy má pouze omezené negativní dopady, nicméně poukážeme-li na minimální pozitivní dopad, který měl na obchod, tyto negativní dopady nemají v oblasti ekonomiky žádnou protiváhu, která by je vyvážila a ospravedlnila tak jeho existenci. Nepřináší-li tedy další zóny volného obchodu ekonomické zisky státům, je pravděpodobné, že k jejich vzniku dochází z jiných důvodů. Jak jsme již naznačili, mohou to být důvody strategicko-politické či dominový

¹⁴³ Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome.

<http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publications/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf>. 25. dubna 2014.

¹⁴⁴ Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136.

<http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

efekt. Vzhledem k exkluzivitě zón volného obchodu se vlastně státy nesnaží maximalizovat zisky ale minimalizovat ztráty. Tento jev v Asii nám ukazuje, že z ekonomického hlediska je efektivnější multilaterální liberalizace, která nenese negativní prvek selektivismu a na rozdíl od zón volného obchodu přináší zvýšení celkového bohatství.

4.3 Možnosti řešení

Přestože Kawai a Wignaraja došli k závěru, že efekt špagetové mísy nemá výrazné negativní dopady, státy jsou si vědomy, že tyto negativní dopady existují. Zároveň jsou specifické pro efekt špagetové mísy a v regionálních uskupeních se s nimi v takové míře neseškáváme. Proto se snaží tento problém řešit, aby zvýšili výhodnost zón volného obchodu. Podíváme se tedy nyní na různá možná řešení efektu špagetové mísy.

Pravděpodobně nejsnazším řešením, které by mohlo snížit negativní dopady a zároveň zvýšit efektivitu asijských zón volného obchodu, je harmonizace pravidel, zejména pravidel původu v rámci různých zón volného obchodu. Zároveň by bylo třeba zlepšit administrativu spojenou s využíváním zón volného obchodu a zlepšit informovanost firem. Státy by mohly zřídit instituce, které by firmám pomáhaly s administrativními úkony pro využívání zón volného obchodu¹⁴⁵. Toto řešení by na státy nekladlo příliš velké nároky a snížilo by nejhorší dopady špagetové mísy na firmy.

Druhým řešením je konsolidace zón volného obchodu do několika či pouze jedné regionální zóny volného obchodu. Při tomto řešení by si

¹⁴⁵ Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Dealing with the „noodle bowl“ of Asia's free trade agreements. <http://www.asiathways-adbi.org/2012/04/dealing-with-the-noodle-bowl-of-asias-free-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

podle Baldwina mohla Asie vzít příklad z EFTA, která je na rozdíl od Evropské Unie mezivládní organizací a na rozdíl od NAFTA či ASEAN má dostatečnou institucionální strukturu a silný sekretariát, aby dokázal určovat směr ekonomické integrace a řešit případné spory mezi státy. Spory jsou přitom podle Baldwina největší hrozbou pro fungování továrny Asie a její ekonomickou stabilitu, jelikož jsou státy této oblasti vysoce provázané¹⁴⁶. Takové řešení by mělo výhody oproti pouhé harmonizaci, jelikož by zvýšilo přístup na trh, velikost trhu, snazší zahraniční investice, jednodušší pravidla, standardy a harmonogramy a zároveň by zabránilo protekcionistickým tendencím, které by mohly narušit asijský obchod a ekonomickou stabilitu¹⁴⁷. Konkrétním řešením, které se rýsuje, je v současnosti jednání ASEAN o Regionálním ekonomickém partnerství (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP), které by zahrnovalo členské státy ASEAN a dále Japonsko, Čínu, Jižní Koreu, Austrálii, Nový Zéland a Indii. RCEP by představoval jedinou zónu volného obchodu, která by nahradila několik desítek bilaterálních dohod¹⁴⁸. Zatím však není jisté, jakým směrem se bude RCEP ubírat; zda bude budovat na základě již existujících zón volného obchodu, nebo tyto zóny ponechá a bude pouze přidávat další dohody. Zároveň existují problémy, které bude muset překonat, jako například spory mezi některými zeměmi¹⁴⁹. Dalším problémem by mohla být nerovná distribuce

¹⁴⁶ Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome.

<http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publications/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf>. 25. dubna 2014.

¹⁴⁷ Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Dealing with the „noodle bowl“ of Asia's free trade agreements. <http://www.asiathways-adbi.org/2012/04/dealing-with-the-noodle-bowl-of-asias-free-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

¹⁴⁸ Asia Regional Integration Center (2013): Multilateralizing Asian Regionalism: Approaches to Unraveling the Asian Noodle Bowl. Asian Economic Integration Monitor. http://aric.adb.org/pdf/aeim/AEIM_2013March_SpecialChapter.pdf. 25. dubna 2014.

¹⁴⁹ Čína a Japonsko vedou spory o ostrovy Senkaku.

Findlay, Christopher – Thangavelu, Shandre. The living noodle bowl: ASEAN trade agreements. <http://www.eastasiaforum.org/2013/03/29/the-living-noodle-bowl-asean-trade->

zisků ze vzniku takové zóny mezi její jednotlivé členy. Existují obavy, zda by RCEP přinesl státům větší blahobyt než AFTA¹⁵⁰.

Konsolidace zón volného obchodu ale může proběhnout i jiným způsobem než skrze RCEP. Druhou možností je využít APEC a Transpacifické partnerství (Trans-Pacific Partnership, TPP), které zahrnuje mimo jiné i USA. Tato zóna volného obchodu je v současnosti také ve vyjednávání a zdá se, že to bude delší než u RPEC, neboť ho řídí Spojené státy v souladu se svými zájmy. Zatímco RPEC se soustředí kolem ASEANu a Číny a přidala se k němu i Jižní Korea, Japonsko naopak přistoupilo k vyjednávání o TPP¹⁵¹. Důvodem, proč některé státy upřednostňují TPP, jsou zejména bezpečnostní vazby na spojené státy a TPP by tyto vazby dále posílilo¹⁵². Výhodou TPP je, že se jedná o otevřenou dohodu, kam mohou přistupovat další členové a oproti asijským zónám volného obchodu je kvalita této dohody na vyšší úrovni. Členové by také získali přístup na trh Spojených států¹⁵³. Nevýhodou TPP pak je, že zahrnuje málo asijských států a tak by přímo neadresoval problém efektu špagetové mísy. Zároveň se jedná o meziregionální dohodu, zatímco RCEP je dohodou regionální¹⁵⁴. RCEP a TPP se však

[agreements/](#). 25. dubna 2014.

¹⁵⁰ Asia Regional Integration Center (2013): Multilateralizing Asian Regionalism: Approaches to Unraveling the Asian Noodle Bowl. Asian Economic Integration Monitor.

http://aric.adb.org/pdf/aeim/AEIM_2013March_SpecialChapter.pdf. 25. dubna 2014.

¹⁵¹ Findlay, Christopher – Thangavelu, Shandre. The living noodle bowl: ASEAN trade agreements. <http://www.eastasiaforum.org/2013/03/29/the-living-noodle-bowl-asean-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

¹⁵² Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Dealing with the „noodle bowl“ of Asia's free trade agreements. <http://www.asiathways-adbi.org/2012/04/dealing-with-the-noodle-bowl-of-asias-free-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

¹⁵³ Ravenhill, John. Can the TPP Resolve the 'Noodle Bowl' Problem? <http://www.tfctn.org.sg/WP/?publications=can-the-tpa-resolve-the-%E2%80%98noodle-bowl%E2%80%99-problem>. 25. dubna 2014.

¹⁵⁴ Asia Regional Integration Center (2013): Multilateralizing Asian Regionalism: Approaches to Unraveling the Asian Noodle Bowl. Asian Economic Integration Monitor. http://aric.adb.org/pdf/aeim/AEIM_2013March_SpecialChapter.pdf. 25. dubna 2014.

vzájemně nevyučují a oba mají asijským státům co nabídnout. Důležité je zejména urychlit vývoj liberalizace a harmonizovat obchod v regionu. K tomu je však třeba politická vůle zemí, kterých se vyjednávání týká. Pokud by obě tyto alternativy šly ruku v ruce, mohlo by to prospět jak Asii tak pacifické oblasti¹⁵⁵.

O něco problematičtějším řešením je v současné situaci multilaterální liberalizace. Pokud by došlo k úspěšnému ukončení kola Dauhá, většina zón volného obchodu v Asii, které tvoří špagetovou mísu, by byla zbytečná nebo by se jejich dopad na obchod velmi omezil. To by mohlo ukončit proliferaci zón volného obchodu, která dosud probíhá. Problémem však je, zda a kdy dojde k ukončení kola Dauhá. Zároveň asijské státy nemají tuto možnost zcela pod kontrolou, jelikož je zde vyžadována spolupráce všech členů WTO¹⁵⁶.

Poslední možností je víceúrovňová liberalizace, která počítá s liberalizací jak na úrovni regionu (RPEC) a transpacifické oblasti (TPP), tak v rámci multilaterální liberalizace (WTO). Podle Petriho je tento přístup nejrychlejší cestou k podpoře volného trhu ze tří důvodů. Vzhledem k množství zón volného obchodu je pravděpodobné, že brzy dojde k návratu k multilateralismu. Různé vnitřní a vnější faktory vedou státy k vyjednávání nových zón volného obchodu. Poměr zisků a nákladů ukazuje stále více na výhodnost multilaterální liberalizace oproti zónám volného obchodu. Vznik dalších zón volného obchodu tedy ještě posílí ukazatele ve prospěch multilaterální liberalizace. Podle Petriho pak dojde ke konsolidaci zón volného obchodu a pokroku multilaterální

¹⁵⁵ Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Dealing with the „noodle bowl“ of Asia's free trade agreements. <http://www.asiathways-adbi.org/2012/04/dealing-with-the-noodle-bowl-of-asias-free-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

¹⁵⁶ Asia Regional Integration Center (2013): Multilateralizing Asian Regionalism: Approaches to Unraveling the Asian Noodle Bowl. Asian Economic Integration Monitor. http://aric.adb.org/pdf/aeim/AEIM_2013March_SpecialChapter.pdf. 25. dubna 2014.

liberalizace¹⁵⁷. Tento přístup však stále vyžaduje, aby státy vyřešily své spory, které brání v pokračování kola Dauhá a aby se chovaly z hlediska ekonomie racionálně, tedy aby přešly od zón volného obchodu k multilaterální liberalizaci, pokud zóny volného obchodu přestanou být výhodné.

4.4 Shrnutí

Efekt špagetové mísy označuje překrývání se organizací. V Asii se konkrétně jedná o zóny volného obchodu, jejichž počet se dosahuje přes sto a dalších asi 150 je jich ve fázi vyjednávání. Jednotlivé zóny volného obchodu přitom mají vlastní pravidla, vztahují se na různé produkty a poskytují rozdílné výhody svým členům.

Asijský regionalismus má tři fáze, přičemž v první fázi vznikla takzvaná továrna Asie díky jednostrannému odstranění obchodních bariér. Ve druhé fázi dochází k pozvolnému vzniku zón volného obchodu, nicméně stále je dominantní jednostranná liberalizace. Proliferace zón volného obchodu ve třetí fázi začala z několika různých příčin. Patří mezi ně asijská finanční krize v letech 1997-1998, pomalý postup v rámci multilaterální liberalizace, úspěšná integrace v jiných částech světa, vstup Číny do WTO a vzájemná závislost států v souvislosti s jevem továrna Asie. Spouštěčem se pak stala vyjednávání Číny s ASEANem o zóně volného obchodu, která odstartovala dominový efekt vzniku zón volného obchodu.

Důsledkem proliferace zón volného obchodu je efekt špagetové mísy, který se projevuje nízkou efektivitou zón volného obchodu. Dalším

¹⁵⁷ Petri, Peter A. (2008): Multitrack Integration in East Asian Trade: Noodle Bowl or Matrix? East-West Center Analysis No. 86.

<http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/api086.pdf> 25. dubna 2014.

projevem je nízká využitost zón, jelikož rozdílná pravidla firmám zvyšují administrativní náklady, takže se velká část firem raději rozhodne zaplatit cla. Na tom má ale velký podíl i obecně nízká úroveň obchodních překážek ve východní Asii. Z hlediska vnitroregionálního obchodu měly zóny volného obchodu takřka nulový dopad, jelikož od doby, kdy začaly vznikat, podíl vnitroregionálního obchodu stagnuje. Zanedbatelné jsou zóny volného obchodu také pro továrnu Asii, jelikož obchod zde probíhá bez omezení z jiných důvodů. Negativní dopady špagetové mísy tak nejsou příliš dramatické, nicméně o pozitivních dopadech se hovořit nedá.

Státy se tedy snaží odstranit tyto negativní dopady, aby zvýšily efektivitu vyjednaných zón volného obchodu. Nejsnazším řešením je harmonizace pravidel, která by usnadnila orientaci firmám, popřípadě zřízení institucí, které se budou soustředit na poradenství firmám. Druhým řešením je konsolidace zón volného obchodu do většího celku, kde přichází v úvahu dvě možnosti. První z nich je RPEC v rámci ASEANu, která by zahrnovala asijský region, zatímco druhou je TPP v rámci APECu, která by se klenula přes Tichý oceán a zahrnovala by pouze část asijských států. Třetí možností je pokrok v rámci multilaterální liberalizace, který by snížil výhodnost i potřebnost zón volného obchodu, nicméně je otázkou, zda a kdy k tomuto pokroku dojde a navíc není plně v rukou asijských států. Poslední možností je pak kombinace regionální, inter-regionální a globální liberalizace.

Na případu východní Asie tak vidíme, že zóny volného obchodu mohou být zdrojem problémů, pokud nejsou žádným způsobem koordinovány. S rostoucím počtem zón volného obchodu se snižuje jejich efektivita, přičemž rostou náklady. Zároveň mohou být výhody z nich plynoucí tak malé, že jsou pro firmy nezajímavé. Tím pádem pak jejich členové pociťují pouze náklady spojené s jejich administrativou. Na druhou stranu vidíme i možná řešení, která mohou vést až k multilaterální

liberalizaci. V pozadí pak vyvstává obecný vzorec, podle kterého čím větší zóna volného obchodu je, tím větší výhody její členové požívají, ať už se jedná o přístup na trh, větší možnosti pro export či pouze snazší orientaci v pravidlech. Pokud přijmeme tento vzorec, jednoznačně to hovoří ve prospěch multilaterální liberalizace.

5 ZÁVĚR

Ukázali jsme si tedy argumenty pro a proti zónám volného obchodu. Zatímco některé zóny volného obchodu mohou být efektivní, jiné svým členům pouze zvyšují administrativní náklady a vytváří chaos v obchodním systému. Důležitým faktorem je v této otázce velikost zóny volného obchodu a kvalita dohody, která ji vytváří. Přirozeným efektem zón volného obchodu je jejich selektivnost a exkluzivita, což znamená, že mezi členy překážky snižují, zatímco nečlenové zůstávají diskriminováni. Preferenční zacházení se vlastně rovná pozitivní diskriminaci. Tento efekt je všem zónám společný, liší se pouze, do jaké míry má dopad na obchod. Dalším problémem je, že zisky skrze zóny volného obchodu státy demotivují, aby hledaly konsensus při vyjednávání v rámci WTO. Státy se soustředí především na své vlastní zájmy a liberalizace trhu je pro ně prostředek, jak jich dosáhnout, nikoliv cíl sám o sobě, jak tomu je u ekonomů. Na druhou stranu se však zóny volného obchodu stávají důležitou pákou při vyjednávání, jelikož zlepšují postavení svých členů. Zároveň mohou zóny volného obchodu podporovat spolupráci v regionu, která se může projevit i při vyjednávání v rámci multilaterálního vyjednávání. Ve prospěch zón volného obchodu jakožto stavebních kamenů multilaterální liberalizace pak hovoří jejich postupné propojování. To je sice pomalé a zatím není jisté, zda bude úspěšné, nicméně by to mohla být cesta, jak překonat zablokovaná jednání v rámci kola Dauhá.

V rámci Světové obchodní organizace existují obecné principy, které mají určovat pravidla obchodu, nicméně existují z nich výjimky, které jdou proti jejich myšlence. Právě tyto výjimky umožňují státům neřídit se principem nediskriminace a vytvářet zóny volného obchodu. Stačí přitom, aby při vzniku zóny volného obchodu nebyly zvýšeny vnější bariéry. Vzhledem k proliferační zón volného obchodu však dochází k upozadění principu nediskriminace a výjimka se tak stala běžnou praxí.

Z pohledu států je přitom logické, že se obrátily na zóny volného obchodu, když bylo jasné, že pokrok multilaterální liberalizace se zpomalil. Pakliže nejlepší řešení liberalizace obchodu nelze uskutečnit, na řadu se dostává druhé nejlepší řešení, kterým jsou zóny volného obchodu. Jakmile pak důležití aktéři začali uzavírat dohody, spustila se kvůli dominovému efektu lavina dalších dohod, jak jsme si ukázali na případu východní Asie. Státům pak již nemuselo jít o liberalizaci obchodu jako takovou, ale museli se zapojit do bilaterálních dohod, aby nezůstaly pozadu a ekonomicky neztratily.

Ukázali jsme si také vztah mezi bilaterální a multilaterální liberalizací. O tomto vztahu nepanuje shoda a můžeme identifikovat tři proudy. První říká, že zóny volného obchodu jsou kameny úrazu multilaterální liberalizace. Druhý vidí bilaterální dohody jako stavební kameny volného obchodu. Třetí pak říká, že oba přístupy existují paralelně a není mezi nimi výraznější kauzalita. Osobně se pak přikláním k názoru, že do vzniku WTO byly zóny volného obchodu komplementární s multilaterálním přístupem, jelikož šlo vlastně o vztah evropského regionalismu a multilateralismu vedeného Spojenými státy. Po studené válce a vzniku WTO však došlo k výrazným změnám systému a vstoupili do něj i další hráči. Když pak Spojené státy a Čína začaly uzavírat zóny volného obchodu, multilaterální liberalizaci to oslabilo. Oba přístupy se tak dostaly do kompetitivního vztahu.

Ve výsledku tedy nelze jednoznačně říci, zda zóny volného obchodu jsou pro liberalizaci obchodu pozitivní či nikoliv. Můžeme pouze poukázat na oblasti, které jsou pro bilaterální či regionální přístup problematické, a kterým by se dohody o zónách volného obchodu měly pokusit vyhnout. Příkladem může být efekt špagetové mísy. Zároveň můžeme poukázat na pozitiva, kterých mohou zóny volného obchodu dosáhnout, ať už je to snazší dojednatelnost, spolupráce mezi státy,

flexibilnější reakce na nové obchodní problémy či možnost dosáhnout multilaterální liberalizace. Zároveň bychom měli poukázat na roli WTO, která je v současnosti dosti pasivní. Jak již bylo zmíněno, měla by Světová obchodní organizace převzít aktivnější roli při řešení problémů spojených s obchodem. Koordinace a účast ze strany WTO by pak mohla zabránit negativním dopadům zón volného obchodu a navíc by mohla lépe prosazovat zájmy svých členů. K jakýmkoli pokrokům v rámci této problematiky by však bylo zapotřebí spolupráce států, které mají mnohdy rozdílné zájmy. Největší překážkou liberalizace, ať už pomocí zón volného obchodu či skrze WTO, je tak stále politická vůle států.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Abrami, Regina M. (2009): Preferential Treatment: The New Face of Protectionism? Harvard Business Review Article. <http://hbr.org/2009/07/preferential-treatment-the-new-face-of-protectionism/ar/1>. 20. dubna 2014.

Asia Regional Integration Center (2013): Multilateralizing Asian Regionalism: Approaches to Unraveling the Asian Noodle Bowl. Asian Economic Integration Monitor. http://aric.adb.org/pdf/aeim/AEIM_2013March_SpecialChapter.pdf. 25. dubna 2014.

Athukorala, Prema-chandra – Kohpaiboon, Archanun (2009): Intra-Regional Trade in East Asia: The Decoupling Fallacy, Crisis, And Policy Challenges. Asian Development Bank Institute Working Paper No. 177. <http://www.adbi.org/files/2009.12.11.wp177.intra.regional.trade.east.asia.pdf>. 25. dubna 2014.

Baldwin, Richard E. (2006): Multilateralising Regionalism. Spaghetti bowls as building blocs on the path to global free trade. *The World Economy*, vol. 29, no. 11, p. 1451-1518.

Baldwin, Richard E. The East Asian Noodle Bowl Syndrome. <http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/Baldwin/Publications/Chapters/Regionalism/The%20East%20Asian%20Noodle%20Bowl%20Syndrome%20%28baldwin%29.pdf>. 25. dubna 2014.

Baldwin, Richard E. – Jaimovich, Dany. Contagious FTAs: New evidence on the domino theory of regionalism.

<http://www.voxeu.org/article/contagious-ftas-new-evidence-domino-theory-regionalism>. 20. dubna 2014.

Beggs, Jodi. The Arguments against Free Trade. <http://economics.about.com/od/international-trade/a/The-Arguments-Against-Free-Trade.htm>. 1. března 2014.

Bergsten, Fred C.(1996): Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Institute for International Economics Working Paper. <http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=171>. 14. března 2014.

Bhagwati, Jagdish (2008): Termites in the Trading System. How Preferential Agreements Undermine Free Trade. (New York: Oxford University Press), 160 p.

Bhagwati, Jagdish. Protectionism. <http://econlib.org/library/Enc/Protectionism.html>. 10. července 2014.

Bhandari, Surendra (2012): Doha Round Negotiations: Problems, Potential Outcomes, And Possible Implications. Trade, Law and Development, vol. 4, no. 2, p. 353-384.

Blinder, Alan S. Free Trade. <http://econlib.org/library/Enc/FreeTrade.html>. 14. čerevnce 2014.

Brink, Lindsey – Griswold, Daniel. Steel Quotas Will Strangle Economic Opportunity. <http://www.cato.org/publications/commentary/steel-quotas-will-strangle-economic-opportunity>. 2. března 2014.

Business Info. Regionální seskupení v mezinárodním obchodě. <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/regionalni-seskupeni-v-mezinarodnim-7155.html#!&chapter=2>. 20. dubna 2014.

Cihelková, Eva a kol. (2010): Regionalismus a multilateralismus. Základy nového světového obchodního řádu? (Praha: C. H. Beck), 373 s.

Eisenberg, Jeffrey. Free Trade vs. Fair Trade. <http://www.globalenvision.org/library/15/834>. 1. března 2014.

Ewing-Chow, Michael (2010): Multilateral or regional – WTO „and/or“ FTAs? An academic's view of the trenches. In: Liang, Margaret – Lim, Chin Leng eds. Economic Diplomacy. Essays and Reflections by Singapore's Negotiators (World Scientific), p. 257-270.

Findlay, Christopher – Thangavelu, Shandre. The living noodle bowl: ASEAN trade agreements. <http://www.eastasiaforum.org/2013/03/29/the-living-noodle-bowl-asean-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

Fotoh, Alexander A. (2012): Exceptions to and the Fate of the Most-Favored-Nation Treatment Obligation under the GATT and GATS. Munich Personal RePEc Archive Paper No. 41237. http://mpra.ub.uni-muenchen.de/41237/1/MPRA_paper_41237.pdf. 20. dubna 2014.

Global Issues. A Primer on Neoliberalism. <http://www.globalissues.org/article/39/a-primer-on-neoliberalism#PoliticalversusEconomicLiberalism>. 10. července 2014.

Hegre, Havard – Oneal, John R. - Russett, Bruce (2010): Trade does promote peace: New simultaneous estimates of the reciprocal effects of trade and conflict. *Journal of Peace Research*, vol. 47, no. 6, p. 763-774.

Herz, Bernard – Wagner, Marco (2010): Multilateralism versus Regionalism!? Bavarian Graduate Program in Economics Discussion Paper No. 89. http://www.lsw.wiso.uni-erlangen.de/BGPE/texte/DP/089_herz.pdf. 22. dubna 2014.

Irwin, Douglas A. International Trade Agreements. <http://www.econlib.org/library/Enc/InternationalTradeAgreements.html>. 20. dubna 2014.

Kanamori, Toshiki (2005): Multilateral versus Bilateral Trade Frameworks in an Open Region. Asia Development Bank Institute Research Policy Brief No. 14. <http://www.adbi.org/research-policy-brief/2005/04/15/1049.issues.cooperation.asiapacific/multilateral.versus.bilateral.trade.frameworks.in.an.open.region/>. 15. března 2014.

Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Dealing with the „noodle bowl“ of Asia's free trade agreements. <http://www.asiapathways-adbi.org/2012/04/dealing-with-the-noodle-bowl-of-asias-free-trade-agreements/>. 25. dubna 2014.

Kawai, Masahiro – Wignaraja, Ganeshan. Tangled up in trade? The „noodle bowl“ of free trade agreements in East Asia. <http://www.voxeu.org/article/noodle-bowl-free-trade-agreements-east-asia>. 25. dubna 2014.

Kawai, Masahiro – Wiganraja, Ganeshan (2009): The Asian „Noodle Bowl“: Is It Serious For Business? Asian Development Bank Institute Working Paper No. 136. <http://www.adbi.org/working-paper/2009/04/14/2940.asian.noodle.bowl.serious.business/asian.ftas.and.the.noodle.bowl/>. 25. dubna 2014.

Kotera, Akira. What is the „Spaghetti Bowl Phenomenon“ of FTAs? http://www.rieti.go.jp/en/columns/a01_0193.html. 25. dubna 2014.

Krugman, Paul (1991): The Move Toward Free Trade Zones. Economic Review, p. 5-25.

Krugman, Paul. In Praise of Cheap Labor. http://www.slate.com/articles/business/the_dismal_science/1997/03/in_praise_of_cheap_labor.2.html. 12. března 2014.

Kunešová, Hana – Cihelková, Eva a kol. (2006): Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy (Praha: C. H. Beck), 319 s.

Landsburg, Lauren F. Comparative Advantage. <http://www.econlib.org/library/Topics/Details/comparativeadvantage.html>. 2. března 2014.

MacMahon, Robert. The Rise in Bilateral Free Trade Agreements. <http://www.cfr.org/trade/rise-bilateral-free-trade-agreements/p10890>. 16. března 2014.

Mansfield, Edward D. - Reinhardt, Eric (2003): Multilateral Determinants of Regionalism: The Effects of GATT/WTO on the Formation of

Preferential Trading Agreements. International Organization, vol. 57, no. 4, p. 829-862.

Matsushita, Mitsuo (2010): Proliferation of Free Trade Agreements and Development Perspectives. Law and Development Institute Conference Draft. <http://www.lawanddevelopment.net/img/matsushita.pdf>. 24. června 2014.

McKenna, Barrie. Proliferating regional deals likely nails in the coffin of global free trade. <http://www.theglobeandmail.com/report-on-business/economy/proliferating-regional-deals-likely-nails-in-the-coffin-of-global-free-trade/article11195568/>. 18. dubna 2014.

Meltzer, Joshua. The Deep Dive Briefing on the World Trade Organization and why it matters. www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/18/the_future_of_trade. 12. března 2014.

Menon, Jayant. Can FTAs Support 'Factory Asia'? <http://www.voxeu.org/article/can-ftas-support-factory-asia> 25. dubna 2014.

Menon, Jayant (2008): Dealing with the Proliferation of Trade Agreements. Asia-Pacific Economic Cooperation Discussion Paper No. 60. <http://www8.gsb.columbia.edu/apec/sites/apec/files/files/discussion/60Menon.pdf>. 17. července 2014.

Mrlinová, Monika (2013): Multilaterální versus regionální liberalizace světového obchodu v kontextu minulosti až po současnost. Scientific

papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration, vol. 26, no 1. s. 91-104.

Neumann, Pavel (2004): Nový regionalismus ve světové ekonomice. Příklad Spojených států amerických v podmínkách západní hemisféry. Mezinárodní vztahy, vol. 39, no. 4, s. 50-60.

Oxfam International. Regional Trade Agreements. <http://www.oxfam.org/en/campaigns/trade/riggedrules/rtas>. 22. dubna 2014.

Panagariya, Arvind. Think Again: International Trade. http://www.foreignpolicy.com/articles/2003/11/01/think_again_international_trade?page=full. 15. března 2014.

Petri, Peter A. (2008): Multitrack Integration in East Asian Trade: Noodle Bowl or Matrix? East-West Center Analysis No. 86. <http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/api086.pdf> 25. dubna 2014.

Polachek, Solomon W. - Seiglie, Carlos (2006): Trade, Peace and Democracy: An Analysis of Dyadic Dispute. Institute for the Study of Labor Discussion Paper No. 2170. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=915360. 15. března 2014.

Prusa, Thomas – Teh, Robert. Tilting the playing field: FTAs and the changing pattern of protection. <http://www.voxeu.org/article/do-free-trade-agreements-increase-protectionism-towards-non-members>. 20. dubna 2014.

Ravenhill, John. Can The TPP Resolve the 'Noodle Bowl' Problem?
<http://www.tfctn.org.sg/WP/?publications=can-the-tpp-resolve-the-%E2%80%98noodle-bowl%E2%80%99-problem>. 25. dubna 2014.

Reinhardt, Uwe E. How Convincing is the Case for Free Trade?
http://economix.blogs.nytimes.com/2011/02/18/how-convincing-is-the-case-for-free-trade/?_php=true&_type=blogs&_r=0. 2. března 2014.

Saggi, Kamal – Yildiz, Halis M. Bilateralism, Multilateralism, and the Quest for global free trade.
<http://www.prism.gatech.edu/~tbesedes3/saggi.pdf>. 16. března 2014.

Schott, Jeffrey S. (2004): Free Trade Agreements: Boon or Bane of the World Trading System? In: Schott, Jeffrey S. ed., Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities (Washington D.C.: Institute for International Economics), 450 p.

Spaulding, William C. Trade Restriction Arguments.
<http://thismatter.com/economics/trade-restriction-arguments.htm>. 14. července 2014.

The Economist. The noodle bowl. Why Trade Agreements are All The Rage in Asia. <http://www.economist.com/node/14384384>. 18. dubna 2014.

UNECA. Assessing Regional Integration in Africa II. Rationalizing Regional Economic Communities.
http://www.uneca.org/sites/default/files/publications/aria2_eng.pdf. 20. dubna 2014.

Unicef. Child Labour. http://www.unicef.org/search/search.php?q_en=child+labor&go.x=0&go.y=0. 12. března 2014.

Urata, Shujiro (2002): Globalization and the Growth in Free Trade Agreements. *Asia-Pacific Review*, vol. 9, no. 1, p. 20-32.

Vamvakidis, Athanasios (1998): Regional Trade Agreements Versus Broad Liberalization: Which Path Leads to Faster Growth? *International Monetary Fund Working Paper*. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9840.pdf>. 15. března 2014.

Vanderwal, Andrew (2006): Beware of penalties from free trade agreements. *International Tax Review*, vol. 17, no. 6, p. 39-45.

Westberg, Johan. An Overview of the WTO Principle of MFN and Bilateral/Regional Agreements: How Does it Work? <http://www.tradeandenvironmentnexus.com/an-overview-of-the-wto-principle-of-mfn-and-bilateralregional-agreements-how-does-it-work>. 20. dubna 2014.

Winters, Alan L. (1996): Regionalism versus Multilateralism. *Policy Research Dissemination Center Policy Research Working Paper 1687*. <ftp://ftp.icesi.edu.co/cramirez/Versionados/bloques/S05.Integracion%20regional%20y%20globalizacion/Regionalism%20versus%20multilaterism.pdf>. 21. dubna 2014.

World Trade Organization. About the WTO – A statement by former Director-General Pascal Lamy.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/wto_dg_stat_e.htm. 18. února 2014.

World Trade Organization. Historical Background and Current Trends. http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr11-2b_e.pdf. 17. března 2014.

World Trade Organization. List of All RTAs. <http://rtais.wto.org/UI/PublicAllRTAList.aspx>. 13. dubna 2014.

World Trade Organization. Principles of the trading system. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm. 18. února 2014.

World Trade Organization. Regional Trade Agreements. http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm. 4. března 2014.

World Trade Organization. RTA Database. <http://rtais.wto.org/ui/PublicSearchByCrResult.aspx>. 13. dubna 2014.

World Trade Organization. The case for open trade. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact3_e.htm. 20. února 2014.

World Trade Organization. The multilateral trading system – past, present and future. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr01_e.htm. 17. února 2014.

World Trade Organization. The organization.
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr02_e.htm. 17.
února 2014.

World Trade Organization. The Uruguay Round.
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact5_e.htm. 22.
dubna 2014.

Zebergs, Harm. Intraregional Trade in Emerging Asia.
<http://core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/7195186.pdf>. 25. dubna 2014.

7 RESUMÉ

The thesis aims to examine free trade areas as a market liberalization tool. Since the creation of the World Trade Organization the multilateral liberalization has been progressing only slowly. States responded to this situation by proliferating free trade agreements. But there is a risk that these free trade agreements might undermine the World Trade Organization, especially the multilateral trade talks of the Doha round. We examine advantages and disadvantages of free trade agreements, especially within the context of multilateral liberalization. We then show what problems free trade agreements may cause and their possible solutions in a case study about noodle bowl effect in east Asia. We conclude that WTO should take a more active role in managing and coordinating the free trade agreements so that the negative aspects are minimized. Also, under certain conditions free trade agreements may help the multilateral liberalization.